

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Σχόλια (Aṭṭhakathā)

- 3. Ο Κανόνας της ανώτερης διδασκαλίας - Σχόλια
(3. Abhidhamma Piṭaka - Aṭṭhakathā)
- 2. Σχόλια για το βιβλίο της ανάλυσης (2. Vibhaṅga-aṭṭhakathā)
- 12. Ανάλυση των διαλογιστικών εκστάσεων
(12. Jhānavibhaṅgo)

PaliVerse

2. Σχόλια για το βιβλίο της ανάλυσης

12. Jhānavibhaṅgo

1. Suttantabhājanīyaṃ

Mātikāvaṇṇanā

508. Idāni tadanantare jhānavibhaṅge yā tāva ayaṃ sakalassāpi suttantabhājanīyassa paṭhamam mātikā ṭhapitā, tattha idhāti vacanam pubbabhāgakaraṇīyasampadāya sampannassa sabbappakārajjhānanibbattakassa puggalassa sannissayabhūtasāsanaparidīpanam, aññasāsanassa ca tathābhāvapaṭisedhanam. Vuttañhetam - “idheva, bhikkhave, samaṇo...pe... suññā parappavādā samaṇehi aññehī”ti. Bhikkhūti tesam jhānānam nibbattakapuggalaparidīpanam. Pātimokkhasamvarasamvutoti idamassa pātimokkhasamvare patiṭṭhitabhāvaparidīpanam. Viharatīti idamassa tadanurūpavīhārasamaṅgībhāvaparidīpanam. Ācāragocarasampannoti idamassa heṭṭhā pātimokkhasamvarassa upari jhānānuyogassa ca upakāradhammaparidīpanam. Aṇumattesu vajjesu bhayadassāvīti idamassa pātimokkhato acavanadhammatāparidīpanam. Samādāyāti idamassa sikkhāpadānam anavasesato ādānaparidīpanam. Sikkhatīti idamassa sikkhāya samaṅgībhāvaparidīpanam. Sikkhāpadesūti idamassa sikkhitabbadhammaparidīpanam.

Indriyesūti idamassa guttadvāratāya bhūmiparidīpanam; rakkhitabbokāsaparidīpanantipi vadanti eva. Guttadvāroti idamassa chasu dvāresu samvīhitārakkhabhāvaparidīpanam. Bhojane mattaññūti idamassa santosādiguṇaparidīpanam. Pubbarattāpararattam jāgariyānuyogamanuyuttoti idamassa kāraṇabhāvaparidīpanam. Sātaccam nepakkanti idamassa paññāpariggahitena vīriyena sātaccakāritāparidīpanam. Bodhipakkhikānam dhammānam bhāvanānuyogamanuyuttoti idamassa paṭipattiyā nibbedhabhāgiyattaparidīpanam.

So abhikkante...pe... tuṇhībhāve sampajānakārī hotīti idamassa sabbattha satisampajāññasamannāgatattaparidīpanam. So vivittam senāsanam bhajatīti idamassa anurūpasenāsanapariggahaparidīpanam. Araññaṃ...pe... paṭisallānasārūppanti idamassa senāsanappabhedanirādīnavatānisamsaparidīpanam. So araññaṅgato vāti idamassa vuttappakārena senāsanena yuttabhāvaparidīpanam. Nisīdatīti idamassa yogānurūpairiyāpathaparidīpanam. Parimukham satim upaṭṭhapetvāti idamassa yogārambhaparidīpanam. So abhijjham loke pahāyātiādi panassa kammaṭṭhānānuyogena nīvaraṇappahānaparidīpanam. Tasseva pahīnanīvaraṇassa vivicceva kāmeḥītiādi paṭipattiyā jhānuppattiparidīpanam.

Api ca idha bhikkhūti imasmim sāsane jhānuppādako bhikkhu. Idāni yasmā jhānuppādakena bhikkhunā cattāri sīlāni sodhetabbāni, tasmāssa pātimokkhasamvarasamvutoti iminā pātimokkhasamvarasīlavisuddhim upadisati. Ācāragocarasampannotiādinā ājīvapārisuddhisīlam. Samādāya sikkhati

sikkhāpadesūti iminā tesam dvinnam sīlānam anavasesato ādānam. Indriyesu guttadvāroti iminā indriyasamvarasīlam. Bhojane mattaññūti iminā paccayasannissitasīlam. Pubbarattāpararattantiādinā sīle patiṭṭhitassa jhānabhāvanāya upakārake dhamme. So abhikkantetiādinā tesam dhammānam aparihānāya kammaṭṭhānassa ca asammosāya satisampajaññasamāyogaṃ. So vivittantiādinā bhāvanānurūpasenāsanapariggahaṃ. So araññagato vātiādinā tam senāsanam upagatassa jhānānurūpairiyāpathañceva jhānabhāvanārambhañca. So abhijjhantiādinā jhānabhāvanārambhena jhānapaccanīkadhammappahānam. So ime pañca nīvaraṇe pahāyātiādinā evaṃ pahīnājjhānapaccanīkadhammassa sabbajjhānānam uppattikkamaṃ upadisatīti.

Mātikāvaṇṇanā.

Niddesaṇṇanā

509. Idāni yathānikkhittaṃ mātikaṃ paṭipāṭiyā bhājetvā dassetuṃ idhāti imissā diṭṭhiyātiādi āraddhaṃ. Tattha imissā diṭṭhiyātiādīhi dasahi padehi sikkhattayasaṅkhātāṃ sabbaññubuddhasāsanaṃeva kathitaṃ. Tañhi buddhena bhagavatā diṭṭhattā diṭṭhīti vuccati. Tasseva khamanavasena khanti, ruccanavasena ruci, gahaṇavasena ādāyo, sabhāvaṭṭhena dhammo, sikkhitabbaṭṭhena vinayo, tadubhayenāpi dhammavinayo, pavuttavasena pāvacaṇaṃ, seṭṭhacariyaṭṭhena brahmacariyaṃ, anusitṭhidānavasena satthusāsanaṃ vuccati. Tasmā imissā diṭṭhiyātiādīsu imissā buddhadiṭṭhiyā, imissā buddhakhantiyā, imissā buddharuciya, imasmiṃ buddhaādāye, imasmiṃ buddhadhamme, imasmiṃ buddhavinaye.

“Ye ca kho tvaṃ, gotami, dhamme jāneyyāsi - ‘ime dhammā sarāgāya saṃvattanti no virāgāya, saṃyogāya saṃvattanti no visaṃyogāya, ācayāya saṃvattanti no apacayāya, upādāya saṃvattanti no paṭinissaggiyā, mahicchatāya saṃvattanti no appicchatāya, asantuṭṭhiyā saṃvattanti no santuṭṭhiyā, saṅgaṇikāya saṃvattanti no pavivekāya, kosajjāya saṃvattanti no vīriyārambhāya, dubbharatāya saṃvattanti no subharatāyā’ti ekaṃsena hi, gotami, dhāreyyāsi - ‘neso dhammo, neso vinayo, etaṃ satthusāsana’nti. Ye ca kho tvaṃ, gotami, dhamme jāneyyāsi - ‘ime dhammā virāgāya saṃvattanti no sarāgāya...pe... subharatāya saṃvattanti no dubbharatāyā’ti. Ekaṃsena hi, gotami, dhāreyyāsi - ‘eso dhammo, eso vinayo, etaṃ satthusāsana’nti.

Evaṃ vutte imasmiṃ buddhadhammavinaye, imasmiṃ buddhapāvacane, imasmiṃ buddhabrahmacariye, imasmiṃ buddhasatthusāsanaṃ evamattho veditabbo.

Apicetaṃ sikkhāttayasaṅkhātāṃ sakalaṃ sāsanaṃ bhagavatā diṭṭhattā sammādiṭṭhipaccayattā sammādiṭṭhipubbaṅgamattā ca diṭṭhi, bhagavato khamanavasena khanti, ruccanavasena ruci, gahaṇavasena ādāyo. Attano kāraṃ apāyesu apatamaṇaṃ dhāretīti dhammo. Sova saṃkilesapakkhaṃ vinatīti vinayo. Dhammo ca so vinayo cāti dhammavinayo. Kusaladhammehi vā akusaladhammānaṃ esa vinayoti dhammavinayo. Teneva vuttaṃ - “ye ca kho tvaṃ, gotami, dhamme jāneyyāsi - ‘ime dhammā virāgāya saṃvattanti no sarāgāya...pe... ekaṃsena, gotami, dhāreyyāsi - ‘eso dhammo, eso vinayo, etaṃ satthusāsana’nti.

Dhammena vā vinayo, na daṇḍādīhīti dhammavinayo, vuttampi cetāṃ -

“Daṇḍeneke damayanti, aṅkusehi kasāhi ca;

Adaṇḍena asatthena, nāgo danto mahesinā''ti.

Tathā -

''Dhammena nīyamānānaṃ, kā usūyā vijānata''nti;

Dhammāya vā vinayo dhammavinayo. Anavajjadhammatthañhesa vinayo, na bhavabhogāmisatthaṃ. Tenāha bhagavā - ''nayidaṃ, bhikkhave, brahmacariyaṃ vussati janakuhanattha''nti vitthāro. Puṇṇattheropi āha - ''anupādāparinibbānatthaṃ kho, āvuso, bhagavati brahmacariyaṃ vussati''ti. Visiṭṭhaṃ vā nayatīti vinayo. Dhammato vinayo dhammavinayo. Saṃsāradhammato hi sokādidhammato vā esa visiṭṭhaṃ nibbānaṃ nayati. Dhammassa vā vinayo, na titthakarānanti dhammavinayo; dhammabhūto hi bhagavā, tasseva vinayo. Yasmā vā dhammāyeva abhiññeyyā pariññeyyā pahātabbā bhāvetabbā sacchikātabbā ca, tasmā esa dhammesu vinayo, na sattesu, na jīvesu cāti dhammavinayo. Sātthasabyañjanatādīhi aññesaṃ vacanato padhānaṃ vacananti pavacanaṃ; pavacanameva pāvacanaṃ. Sabbacariyāhi visiṭṭhacariyābhāvena brahmacariyaṃ. Devamanussānaṃ satthubhūtaṃ bhagavato sāsanaṃ satthusāsanaṃ; satthubhūtaṃ vā sāsanaṃ satthusāsanaṃ. ''So vo mamaccayena satthā''ti hi dhammavinayova satthāti vuttoti evametesāṃ padānaṃ attho veditabbo.

Yasmā pana imasmimyeva sāsane sabbapakārajjhānanibbattako bhikkhu dissati, na aññatra, tasmā tattha tattha 'imissā'ti ca 'imasmī'nti ca ayaṃ niyamo katoti veditabboti. Ayaṃ 'idhā'ti mātikāpadaniddesassa attho.

510. Bhikkhuniddese samaññāyāti paññattiyā, vohārenāti attho. Samaññāya eva hi ekacco bhikkhūti paññāyati. Tathā hi nimantanādimhi bhikkhūsu gaṇīyamānesu sāmaṇerepi gahetvā 'sataṃ bhikkhū, sahaṃsaṃ bhikkhū'ti vadanti. Paṭiññāyāti attano paṭijānana. Paṭiññāyapi hi ekacco bhikkhūti paññāyati. Tassa ''ko ettha āvuso''ti? ''Ahaṃ, āvuso, bhikkhū''ti evamādisu sambhavo daṭṭhabbo. Ayaṃ pana ānandattherena vuttattā dhammikā paṭiññā. Rattibhāge pana dussīlāpi paṭipathaṃ āgacchantā ''ko etthā''ti vutte adhammikāya paṭiññāya abhūtattāya ''mayāṃ bhikkhū''ti vadanti.

Bhikkhatīti yācati. Yo hi koci bhikkhati, bhikkhaṃ esati gavesati, so taṃ labhatu vā mā vā, atha kho bhikkhatīti bhikkhu. Bhikkhakoti byañjanaṃ padaṃ vaḍḍhitaṃ; bhikkhanadhammatāya bhikkhūti attho. Bhikkhācariyaṃ ajjhupagatoti buddhādīhi ajjhupagataṃ bhikkhācariyaṃ ajjhupagatattā bhikkhācariyaṃ ajjhupagato nāma. Yo hi koci appaṃ vā mahantaṃ vā bhogakkhandhaṃ pahāya agāasmā anagāriyaṃ pabbajito, kasigorakkhādīhi jīvitakappanaṃ hitvā liṅgasampañcchaneneva bhikkhācariyaṃ ajjhupagatoti bhikkhu. Parappaṭibaddhajīvikattā vā vihāramajjhe kājabhattaṃ bhuñjamānopi bhikkhācariyaṃ ajjhupagatoti bhikkhu. Piṇḍiyālopabhojanaṃ nissāya pabbajjāya ussāhajātattā vā bhikkhācariyaṃ ajjhupagatoti bhikkhu.

Agghaphassavaṇṇabhedenā bhinnaṃ paṭaṃ dhāretīti bhinnapaṭadharo. Tattha satthakacchedanena agghabhedo veditabbo. Sahassagghanakopi hi paṭo satthakena khaṇḍākhaṇḍikaṃ chinno bhinnaggho hoti, purimagghato upaḍḍhampi na agghati. Suttasaṃsibbanena phassabhedo veditabbo. Sukhasamphassopi hi paṭo suttehi saṃsibbito bhinnaphasso hoti, kharasamphassataṃ pāpuṇāti. Sūcimalādīhi

vaṇṇabhedo veditabbo. Suparisuddhopi hi paṭo sūcikkammato paṭṭhāya sūcimalena, hatthasedamalajallikādīhi, avasāne rajanakappakaraṇehi ca bhinnavaṇṇo hoti, pakativaṇṇaṃ vijahati. Evaṃ tīhākārehi bhinnapaṭadhāraṇato bhinnapaṭadharoti bhikkhu. Gihīvatthavisabhāgānaṃ vā kāsāvānaṃ dhāraṇamatteneva bhinnapaṭadharoti bhikkhu.

Bhindati pāpake akusale dhammeti bhikkhu. Sotāpattimaggena pañca kilese bhindatīti bhikkhu. Sakadāgāmaggena cattāro, anāgāmaggena cattāro, arahattamaggena aṭṭha kilese bhindatīti bhikkhu. Ettāvatā cattāro maggaṭṭhā dassitā. Bhinnattāti iminā pana cattāro phalaṭṭhā. Sotāpanno hi sotāpattimaggena pañca kilese bhinditvā ṭhito. Sakadāgāmī sakadāgāmaggena cattāro, anāgāmī anāgāmaggena cattāro, arahā arahattamaggena aṭṭha kilese bhinditvā ṭhito. Evamayaṃ catubbidho phalaṭṭho bhinnattā pāpakānaṃ akusalānaṃ dhammānaṃ bhikkhu nāma.

Odhiso kilesānaṃ pahānāti ettha dve odhī - maggodhi ca kilesodhi ca. Odhi nāma sīmā, mariyādā. Tattha sotāpanno maggodhinā odhiso kilesānaṃ pahānā bhikkhu. Tassa hi catūsu maggesu ekeneva odhinā kilesā pahīnā, na sakalena maggacatukkena. Sakadāgāmīanāgāmīsūpi eseva nayo. Sotāpanno ca kilesodhināpi odhiso kilesānaṃ pahānā bhikkhu. Tassa hi pahātabbakilesesu odhināva kilesā pahīnā, na sabbena sabbaṃ. Arahā pana anodhisova kilesānaṃ pahānā bhikkhu. Tassa hi maggacatukkena anodhināva kilesā pahīnā, na ekāya maggasīmāya. Pahātabbakilesesu ca anodhisova kilesā pahīnā. Ekāpi hi kilesasīmā ṭhitā nāma natthi. Evaṃ so ubhayathāpi anodhiso kilesānaṃ pahānā bhikkhu.

Sekkhoti puthujjanakalyāṇakena saddhiṃ satta ariyā. Tisso sikkhā sikkhantīti sekkhā. Tesu yo koci sekkho bhikkhuti veditabbo. Na sikkhatīti asekkho. Sekkhadhamme atikkamma aggaphale ṭhito tato uttari sikkhitabbābhāvato khīṇāsavo asekkhoti vuccati. Avaseso puthujjanabhikkhu tisso sikkhā neva sikkhati, na sikkhitvā ṭhitoti nevasekkhanāsekkhoti veditabbo.

Sīlaggaṃ samādhiggaṃ paññaggaṃ vimuttagganti idaṃ aggaṃ patvā ṭhitattā aggo bhikkhu nāma. Bhadroti apāpako. Kalyāṇaputhujjanādayo hi yāva arahā tāva bhadrana sīlena samādhinā paññāya vimuttiyā vimuttiñāṇadassanena ca samannāgatattā bhadro bhikkhūti saṅkhyāṃ gacchanti. Maṇḍo bhikkhūti pasanno bhikkhu; sappimaṇḍo viya anāvilo vippasannoti attho. Sāroti tehiyeva sīlasārādīhi samannāgatattā, nīlasamannāgamena nīlo paṭo viya, sāro bhikkhūti veditabbo. Vigatakilesapheggubhāvato vā khīṇāsavova sāroti veditabbo.

Tattha ca “bhindati pāpake akusale dhammeti bhikkhu, odhiso kilesānaṃ pahānā bhikkhu, sekkho bhikkhū”ti imesu tīsu ṭhānesu satta sekkhā kathitā. “Bhinnattā pāpakānaṃ akusalānaṃ dhammānanti bhikkhu, anodhiso kilesānaṃ pahānā bhikkhu, asekkho bhikkhu, aggo bhikkhu, maṇḍo bhikkhū”ti imesu pañcasu ṭhānesu khīṇāsavova kathito. “Nevasekkhanāsekkho”ti ettha puthujjanova kathito. Sesatṭhānesu puthujjanakalyāṇako, satta sekkhā, khīṇāsavoti ime sabbe kathitā.

Evaṃ samaññādīhi bhikkhuṃ dassetvā idāni upasampadāvasena dassetuṃ samaggena saṅghenātiādimāha. Tattha samaggena saṅghenāti sabbantimena paricchedena pañcavaggakaraṇīye kamme yāvatikā bhikkhū kammappattā, tesam āgatattā chandārahānaṃ chandassa āhaṭṭā sammukhībhūtānañca appaṭikkosanato ekasmiṃ kamme samaggabhāvaṃ upagatena. Nātticatutthenāti tīhi anussāvanāhi

ekāya ca ñattiyā kātabbena. Kammenāti dhammikenā vinayakammena. Akuppenāti vatthuñattianussāvanasīmāparisasampattisampannattā akopetabbataṃ appaṭikkositabbataṃ upagatena. Tṭhānārahenāti kāraṇārahena satthusāsanārahena.

Upasampanno nāma uparibhāvaṃ samāpanno, pattoti attho. Bhikkhubhāvo hi uparibhāvo. Tañcesa yathāvuttena kammena samāpannattā upasampannoti vuccati. Etena yā imā ehibhikkhūpasampadā, saraṇāgamanūpasampadā, ovādapāṭiggahaṇūpasampadā, pañhabyākaraṇūpasampadā, garudhammapāṭiggahaṇūpasampadā, dūtenūpasampadā, aṭṭhavācīkūpasampadā, ñatticatutthakammūpasampadāti aṭṭha upasampadā vuttā, tāsāṃ ñatticatutthakammūpasampadā, dūtenūpasampadā, aṭṭhavācīkūpasampadāti imā tissova thāvarā. Sesā buddhe dharmāneyeva ahesuṃ. Tāsu upasampadāsu imasmiṃ tṭhāne ayaṃ ñatticatutthakammūpasampadāva adhippetā.

511. Pātimokkhasaṃvaraniddese pātimokkhanti sikkhāpadasīlaṃ. Tañhi, yo naṃ pāti rakkhati, taṃ mokkheti mocayati āpāyikādīhi dukkhehi, tasmā pātimokkhanti vuttaṃ. Sīlaṃ patitṭhātīdīni tasseva vevacanāni. Tattha sīlanti kāmāñcetaṃ saha kammavācāpariyosānena ijjhanakassa pātimokkhassa vevacanaṃ, evaṃ santepi dhammato etaṃ sīlaṃ nāma pāṇātipātādīhi vā viramantassa vattappaṭipattiṃ vā pūrentassa cetanādayo dhammā veditabbā. Vuttañhetuṃ paṭisambhidāyaṃ “kiṃ sīla”nti? Cetanā sīlaṃ, cetasikaṃ sīlaṃ, saṃvaro sīlaṃ, avītikkamo sīla”nti.

Tattha cetanā sīlaṃ nāma pāṇātipātādīhi vā viramantassa vattappaṭipattiṃ vā pūrentassa cetanā. Cetasikaṃ sīlaṃ nāma pāṇātipātādīhi viramantassa virati. Apica cetanā sīlaṃ nāma pāṇātipātādīni pajahantassa satta kammaṭṭhacetanā. Cetasikaṃ sīlaṃ nāma “abhiijhaṃ pahāya vigatābhijjhena cetasā viharatī”tiādinā nayena saṃyuttamahāvagge vuttā anabhiijhābyāpādasammādiṭṭhidhammā. Saṃvaro sīlanti ettha pañcavidhena saṃvaro veditabbo - pātimokkhasaṃvaro, satisaṃvaro, ñāṇasaṃvaro, khantisāṃvaro, vīriyasaṃvaroti. Tassa nānākaraṇaṃ visuddhimagge vuttaṃ. Avītikkamo sīlanti samādiñṇasīlassa kāyikavācasiko avītikkamo. Ettha ca saṃvarasīlaṃ avītikkamasīlanti idameva nipariyāyato sīlaṃ; cetanā sīlaṃ cetasikaṃ sīlanti pariyaṃyato sīlanti veditabbāṃ.

Yasmā pana pātimokkhasaṃvarasīlena bhikkhu sāsane patitṭhāti nāma, tasmā taṃ ‘patitṭhā’ti vuttaṃ; patitṭhahati vā ettha bhikkhu, kusaladhammā eva vā ettha patitṭhahantīti patitṭhā. Ayamatto -

“Sīle patitṭhāya naro sapañño, cittaṃ paññañca bhāvayaṃ;
Ātāpī nipako bhikkhu, so imaṃ vijaṭṭhe jaṭṭa”nti ca.

“Patitṭhā, mahārāja, sīlaṃ sabbesaṃ kusaladhammāna”nti ca “sīle patitṭhitassa kho, mahārāja, sabbe kusalā dhammā na parihāyanti”ti ca ādisuttavasena veditabbo.

Tadetaṃ pubbuppattiatthena ādi. Vuttampi cetāṃ -

“Tasmātiha tvāṃ, uttiya, ādimeva visodhehi kusalesu dhammesu. Ko cādi kusalānaṃ dhammānaṃ? Sīlañca suvisuddhaṃ diṭṭhi ca ujukā”ti.

Yathā hi nagaravaḍḍhakī nagaraṃ māpetukāmo paṭhamāṃ nagaraṭṭhānaṃ sodheti, tato aparabhāge vithicatukkasiṅghāṭakādīparicchedena vibhajitvā nagaraṃ māpeti; evameva yogāvacaro āditova sīlaṃ visodheti, tato aparabhāge samathavipassanāmaggaḥalanibbānāni sacchikaroti. Yathā vā pana rajako

paṭhamam tīhi khārehi vattham dhovitvā parisuddhe vatthe yadicchakam raṅgajātam upaneti; yathā vā pana cheko cittakāro rūpam likhitukāmo āditova bhittiparikammaṃ karoti, tato aparabhāge rūpam samuṭṭhāpeti; evameva yogāvacaro āditova sīlam visodhetvā aparabhāge samathavipassanādayo dhamme sacchikaroti. Tasmā sīlam “ādī”ti vuttaṃ.

Tadetaṃ caraṇasarikkhatāya caraṇam. Caraṇāti hi pādā vuccanti. Yathā hi chinnacaraṇassa purisassa disaṃgamanābhisaṅkhāro na jāyati, paripuṇṇapādasseva jāyati; evameva yassa sīlam bhinnam hoti khaṇḍam aparipuṇṇam, tassa nibbānagamanāya ñāṇagamanam na sampajjati. Yassa pana taṃ abhinnaṃ hoti akkhaṇḍam paripuṇṇam tassa nibbānagamanāya ñāṇagamanam sampajjati. Tasmā sīlam “caraṇa”nti vuttaṃ.

Tadetaṃ saṃyamanavasena saṃyamo, saṃvaraṇavasena saṃvaro. Ubhayenāpi sīlasaṃyamo ceva sīlasaṃvaro ca kathito. Vacanattho panettha saṃyameti vītikkamavipphandanaṃ, puggalaṃ vā saṃyameti, vītikkamavasena tassa vipphanditum na detīti saṃyamo. Vītikkamassa pavesanadvāram saṃvarati pidahatīti saṃvaro. Mokkhanti uttamaṃ mukhabhūtaṃ vā. Yathā hi sattānam catubbidho āhāro mukhena pavisitvā aṅgamaṅgāni pharati, evaṃ yoginopi catubhūmakakusalam sīlamukhena pavisitvā atthasiddhiṃ sampādeti. Tena vuttaṃ “mokkha”nti. Pamukhe sādhiṭi pāmokkham; pubbaṅgamaṃ seṭṭham padhānanti attho. Kusalānam dhammānam samāpattiyāti catubhūmakakusalānam paṭilābhatthāya pāmokkham pubbaṅgamaṃ seṭṭham padhānanti veditabbaṃ.

Kāyiko avītikkamoti tividham kāyasucaritaṃ. Vācasikoti catubbidham vacīsucaritaṃ. Kāyikavācasikoti tadubhayaṃ. Iminā ājīvaṭṭhamakasīlam pariyādāya dasseti. Saṃvutoti pihito; saṃvutindriyo pihitindriyoti attho. Yathā hi saṃvutadvāram gehaṃ “saṃvutagehaṃ pihitageha”nti vuccati, evamidha saṃvutindriyo “saṃvuto”ti vutto. Pātimokkhasaṃvarenāti pātimokkhena ca saṃvarena ca, pātimokkhasaṅkhātena vā saṃvarena. Upetotiādīni vuttatthāneva.

512. Iriyatītiādīhi sattahipi padehi pātimokkhasaṃvarasīle t̥hitassa bhikkhuno iriyāpathavihāro kathito.

513. Ācāragocaraniddese kiñcāpi bhagavā samaṇācaram samaṇagocaram kathetukāmo “ācāragocarasaṃpannoti atthi ācāro, atthi anācāro”ti padaṃ uddhari. Yathā pana maggakusalo puriso maggaṃ acikkhanto ‘vāmaṃ muñca dakkhiṇaṃ gaṇhā’ti paṭhamam muñcitabbaṃ sabhayamaggaṃ uppathamaggaṃ acikkhati, pacchā gahetabbaṃ khemamaggaṃ ujumaggaṃ; evameva maggakusalapurisasadiso dhammarājā paṭhamam pahātabbaṃ buddhappaṭikuṭṭham anācāram acikkhitvā pacchā ācāram acikkhitukāmo “tattha katamo anācāro”tiādīmāha. Purisena hi acikkhitamaggo sampajjeyya vā na vā, tathāgatena acikkhitamaggo apaṇṇako, indena vissaṭṭham vajiraṃ viya, avirajjhanako nibbānanagaramyeva samosarati. Tena vuttaṃ - “puriso maggakusaloti kho, tissa, tathāgatassetam adhivacanaṃ arahato sammāsambuddhassā”ti.

Yasmā vā sasīsam nahānena pahīnasedamalajallikassa purisassa mālāgandhavilepanādivibhūsanavidhānaṃ viya pahīnapāpadhammassa kalyāṇadhammasamāyogo saṃpannarūpo hoti, tasmā sedamalajallikam viya pahātabbaṃ paṭhamam anācāram acikkhitvā, pahīnasedamalajallikassa mālāgandhavilepanādivibhūsanavidhānaṃ viya pacchā ācāram acikkhitukāmopi

tattha katamo anācārotiādīmāha. Tattha kāyiko vītikkamoti tividhaṃ kāyaduccaritaṃ; vācasiko vītikkamoti catubbidhaṃ vacīduccaritaṃ; kāyikavācasiko vītikkamoti tadubhayaṃ. Evaṃ ājīvaṭṭhamakasīlasseva vītikkamaṃ dassesi.

Yasmā pana na kevalaṃ kāyavācāhi eva anācāraṃ ācarati, manasāpi ācarati eva, tasmā taṃ dassetuṃ “sabbampi dussīlyaṃ anācāro”ti vuttaṃ. Tattha ekacciyaṃ anācāraṃ vibhajitvā dassento idhekacco veḷudānenātiādīmāha. Tattha veḷudānenāti paccayahetukena veḷudānena. Vihāre uṭṭhitañhi araññaṭo vā āharitvā rakkhitagopitaṃ veḷuṃ ‘evaṃ me paccayaṃ dassanti’ti upaṭṭhākānaṃ dātuṃ na vaṭṭati. Evañhi jīvitaṃ kappento anesanāya micchājīvena jīvati. So diṭṭheva dhamme garaḥaṃ pāpuṇāti, samparāye ca apāyaparipūrako hoti. Attano puggalikaveḷuṃ kulasaṅgahatthāya dadanto kuladūsakadukkaṭamāpajjati; parapuggalikaṃ theyyacittena dadamāno bhaṇḍagghena kāretabbo. Saṅghikepi eseṃ nayo. Sace pana taṃ issaravatāya deti garubhaṇḍavissajjanamāpajjati.

Kataro pana veḷu garubhaṇḍaṃ hoti, kataro na hotīti? Yo tāva aropimo sayamaṃjātaṃ, so saṅghena paricchinnatṭhāneyeva garubhaṇḍaṃ, tato paraṃ na garubhaṇḍaṃ; ropitatṭhāne sabbena sabbam garubhaṇḍaṃ. So pana pamāṇena paricchinnō telanāḷippamaṇopi garubhaṇḍaṃ, na tato heṭṭhā. Yassa pana bhikkhuno telanāḷiyā vā kattaradaṇḍena vā attho, tena phātikammaṃ katvā gahetabbo. Phātikammaṃ tadagghanakaṃ vā atirekaṃ vā vaṭṭati, ūnakaṃ na vaṭṭati. Hatthakammampi udakāharaṇamattaṃ vā appaharitarāṇamattaṃ vā na vaṭṭati, taṃ thāvaram kātuṃ vaṭṭati. Tasmā pokkharāṇito vā paṃsum uddharitvā sopānaṃ vā attharāpetvā visamatṭhānaṃ vā samaṃ katvā gahetuṃ vaṭṭati. Phātikammaṃ akatvā gahito tattha vasanteneva paribhuñjitabbo; pakkamantena saṅghikaṃ katvā ṭhapetvā gantabbaṃ. Asatiyā gahetvā gatena yattha gato sarati, tato paccāharitabbo. Sace antarā bhayaṃ hoti, sampattavihare ṭhapetvā gantabbaṃ.

Manussā vihāraṃ gantvā veḷuṃ yācanti. Bhikkhū ‘saṅghiko’ti dātuṃ na visahanti. Manussā punappunaṃ yācanti vā tajjenti vā. Tadā bhikkhūhi ‘daṇḍakammaṃ katvā gaṇhathā’ti vattuṃ vaṭṭati; veḷudānaṃ nāma na hoti. Sace te daṇḍakammattāya vāsipharasuādīni vā khādanīyabhojanīyaṃ vā denti, gahetuṃ na vaṭṭati. Vinayaṭṭhakathāyaṃ pana “daḍḍhagehā manussā gaṇhitvā gacchantā na vāretabbā”ti vuttaṃ.

Sace saṅghassa veḷugumbe veḷudūsikā uppajjanti, taṃ akotṭāpentānaṃ veḷu nassati, kiṃ kātābanti? Bhikkhācāre manussānaṃ ācikkhitabbaṃ. Sace koṭṭetuṃ na icchanti ‘samabhāgaṃ labhissathā’ti vattabbā; na icchantiyeṃ vā ‘dve koṭṭhāse labhissathā’ti vattabbā. Evampi anicchantesu ‘natṭhena attho natthi, tumhākaṃ khaṇe sati daṇḍakammaṃ karissatha, koṭṭetvā gaṇhathā’ti vattabbā; veḷudānaṃ nāma na hoti. Veḷugumbe aggimhi uṭṭhitepi, udakena vuyhamānaveḷūsipi eseṃ nayo. Rukkhesupi ayameva kathāmaggo. Rukkho pana sūcidaṇḍakappamāṇo garubhaṇḍaṃ hoti. Saṅghike rukkhe koṭṭāpetvā saṅghaṃ anāpucchitvāpi saṅghikaṃ āvāsaṃ kātuṃ labbhati. Vacanapathacchedanatthaṃ pana āpucchitvā vā kātabbo.

Puggalikaṃ kātuṃ labbhati, na labbhatīti? Na labbhati. Hatthakammasīsena pana ekasmiṃ gehe mañcatṭhānamattaṃ labbhati, tīsu gehesu ekaṃ gehaṃ labhati. Sace dabbhasambhārā puggalikā honti, bhūmi saṅghikā, ekaṃ gehaṃ katvā samabhāgaṃ labhati, dvīsu gehesu ekaṃ gehaṃ labhati. Saṅghikarukkhe saṅghikaṃ āvāsaṃ bādhente saṅghaṃ anāpucchā hāretuṃ vaṭṭati, na vaṭṭatīti? Vaṭṭati.

Vacanapathacchedanattam̐ pana āpucchitvāva hāretabbo. Sace rukkham̐ nissāya saṅghassa mahanto lābho hoti, na hāretabbo. Puggalikaṛukkhe saṅghikaṁ āvāsam̐ bādhente rukkhasāmikassa ācikkhitabbam̐. Sace haritum̐ na icchatī, chedāpetvā hāretabbo. ‘Rukkham̐ me dethā’ti codentassa rukkham̐ agghāpetvā mūlam̐ dātabbam̐. Saṅghike rukkhe puggalikāvāsam̐, puggalike ca puggalikāvāsam̐ bādhentepi eseva nayo. Valliyampi ayameva kathāmaggo. Valli pana yattha vikkāyati, dullabhā hoti, tattha garubhaṇḍam̐. Sā ca kho upaḍḍhabāhuppamāṇato paṭṭhāya; tato heṭṭhā vallikhaṇḍam̐ garubhaṇḍam̐ na hoti.

Pattadānādīsūpi pattadānenāti paccayahetukena pattadānenātiādi sabbam̐ veḷudāne vuttanayeneva veditabbam̐. Garubhaṇḍatāya panettha ayam̐ vinicchayo. Pattampi hi yattha vikkāyati, gandhikādayo gandhapaliveṭṭhanādīnam̐ atthāya gaṇhanti, tādise dullabhaṭṭhāneyeva garubhaṇḍam̐ hoti. Esa tāva kiṁsukapattakaṇṇapiḷandhanatālapattādīsū vinicchayo.

Tālapaṇṇampi imasmiṁyeva ṭhāne kathetabbam̐. Tālapaṇṇampi hi sayam̐jāte tālavane saṅghena paricchinnatṭhāneyeva garubhaṇḍam̐, na tato paraṁ. Ropimatālesu sabbampi garubhaṇḍam̐. Tassa pamāṇam̐ heṭṭhimakoṭiyā atṭhaṅgulappamāṇopi rittapotthako. Tiṇampi ettheva pakkhipitvā kathetabbam̐. Yattha pana tiṇam̐ natthi tattha muṇḍapalālanāḷikerapaṇṇādīhipi chādentī. Tasmā tānīpi tiṇeneva saṅgahitāni. Iti muṇḍapalāladīsū yaṁkiñci muṭṭhippamāṇam̐ tiṇam̐, nāḷikerapaṇṇādīsū ca ekapaṇṇampi saṅghassa dinnam̐ vā tatthajātakam̐ vā bahiārāme saṅghassa tiṇavatthumhi jātatiṇam̐ vā rakkhitaḡopitam̐ garubhaṇḍam̐ hoti. Tam̐ pana saṅghakamme ca cetiyakamme ca kate atirekam̐ puggalikakamme dātum̐ vaṭṭati. Heṭṭhā vuttaveḷumhihi eseva nayo.

Pupphadāne “ettakesu rukkhesu pupphāni vissajjetvā yāgubhattavatthe upanentu, ettakesu senāsanapaṭisaṅkharāṇe upanentū”ti evaṁ niyamitatṭhāne eva pupphāni garubhaṇḍāni honti. Paratīre sāmaṇerā pupphāni ocinitvā rāsīm̐ karonti, pañcaṅgasamannāgato pupphabhājako bhikkhusaṅgham̐ gaṇetvā koṭṭhāse karoti, so sampattaparīsāya saṅgham̐ anāpucchitvāva dātum̐ labhati; asammatenā pana āpucchitvāva dātabbam̐. Bhikkhu pana kassa pupphāni dātum̐ labhati, kassa na labhatīti? Mātāpitūnam̐ geham̐ haritvāpi gehato pakkosāpetvāpi ‘vatthupūjam̐ karoṭhā’ti dātum̐ labhati, piḷandhanatthāya dātum̐ na labhati; sesaṇātīnam̐ pana haritvā na dātabbam̐, pakkosāpetvā ‘pūjam̐ karoṭhā’ti dātabbam̐; sesajanassa pūjanaṭṭhānam̐ sampattassa apaccāsīsantena dātabbam̐; pupphadānam̐ nāma na hoti. Vihāre bahūni pupphāni pupphanti. Bhikkhunā piṇḍāya carantena manusse disvā ‘vihāre bahūni pupphāni, pūjethā’ti vattabbam̐. Vacanamatte doso natthi. ‘Manussā khādanīyabhojanīyam̐ ādāya āgamissantī’ti cittena pana na vattabbam̐. Sace vadati, khādanīyabhojanīyam̐ na paribhuñjitabbam̐. Manussā attano dhammatāya ‘vihāre pupphāni atthī’ti pucchitvā ‘asukadivase vihāram̐ āgamissāma, sāmaṇerānam̐ pupphāni ocinitum̐ mā dethā’ti vadanti. Bhikkhū sāmaṇerānam̐ kathetum̐ pamuṭṭhā. Sāmaṇerehi pupphāni ocinitvā ṭhapitāni. Manussā bhikkhū upasaṅkamitvā “bhante, mayam̐ tumhākam̐ asukadivaseyeva ārocayimha - ‘sāmaṇerānam̐ pupphāni ocinitum̐ mā dethā’ti. Kasmā na vārayitthā”ti? “Sati me pamuṭṭhā, pupphāni ocinitamattāneva, tāva na pūjā katā”ti vattabbam̐. “Gaṇhatha pūjethā”ti na vattabbam̐. Sace vadati, āmisam̐ na paribhuñjitabbam̐.

Aparo bhikkhu sāmaṇerānam̐ ācikkhati “asukagāmaṁvāsino pupphāni mā ocinitthā”ti āhaṁsūti. Manussāpi āmisam̐ āharitvā dānam̐ datvā vadanti - “amhākam̐ manussā

na bahukā, sāmaṇere amhehi saha pupphāni ocinituṃ āṇāpethā”ti. “Sāmaṇerehi bhikkhā laddhā; ye bhikkhācāraṃ na gacchanti, te sayameva jānissanti, upāsakā”ti vattabbaṃ. Ettakaṃ nayaṃ labhitvā sāmaṇere putte vā bhātike vā katvā pupphāni ocināpetuṃ doso natthi; pupphadānaṃ nāma na hoti.

Phaladāne phalampi pupphaṃ viya niyamitameva garubhaṇḍaṃ hoti. Vihāre bahukamhi phalāphale sati aphāsukamanussā āgantvā yācanti. Bhikkhū ‘saṅghika’nti dātuṃ na ussahanti. Manussā vipphaṇṇasārino akkosanti paribhāsanti. Tattha kiṃ kātābanti? Phalehi vā rukkehi vā paricchinditvā katikā kātābā -‘asukesu ca rukkesu ettakāni phalāni gaṇhantā, ettakesu vā rukkesu phalāni gaṇhantā na vāretābā’ti. Corā pana issarā vā balakkārena gaṇhantā na vāretābā; kuddhā te sakalavihārampi nāseyyuṃ. Ādīnava pana kathetābhoti.

Sinānadāne sinānacunṇāni koṭṭitāni na garubhaṇḍāni. Akoṭṭito rukkhattacova garubhaṇḍaṃ. Cunṇaṃ pana agilānassa rajananipakkaṃ vaṭṭati. Gilānassa yaṃkiñci cunṇaṃ vaṭṭatiyeva. Mattikāpi ettheva pakkhipitvā kathetābā. Mattikāpi yattha dullabhā hoti, tattheva garubhaṇḍaṃ. Sāpi heṭṭhimakoṭṭiyā tiṃsapalaguḷapiṇḍappamāṇāva tato heṭṭhā na garubhaṇḍanti.

Dantakaṭṭhadāne dantakaṭṭhaṃ acchinnakameva garubhaṇḍaṃ. Yesaṃ sāmaṇerānaṃ saṅghato dantakaṭṭhavāro pāpuṇāti, te attano ācariyupajjhāyānaṃ pāṭiyekkaṃ dātuṃ na labhanti. Yehi pana ‘ettakāni dantakaṭṭhāni āharitābānī’ti paricchinditvā vāraṃ gahitāni, te atirekāni ācariyupajjhāyānaṃ dātuṃ labhanti. Ekena bhikkhunā dantakaṭṭhamālakato bahūni dantakaṭṭhāni na gahetābāni, devasikaṃ ekekameva gahetābbaṃ. Pāṭiyekkaṃ vasantenāpi bhikkhusaṅghaṃ gaṇayitvā yattakāni attano pāpuṇanti tattakāneva gahetvā gantābbaṃ; antara āgantukesu vā āgatesu disaṃ vā pakkamantena āharitvā gahitaṭṭhāneyeva ṭhapetābāni.

Cāṭukamyatāyātiādīsu cāṭukamyatā vuccati attānaṃ dāsaṃ viya nīcatṭhāne ṭhapetvā parassa khalitavacanampi saṇṭhapetvā piyakāmatāya paggayhavacanāṃ. Muggasūpyatāyāti muggasūpasamānāya saccālikena jīvitakappanatāyetaṃ adhivacanāṃ. Yathā hi muggasūpe paccante bahū muggā pākaṃ gacchanti, thokā na gacchanti; evameva saccālikena jīvitakappake puggale bahu alikaṃ hoti, appakaṃ saccaṃ. Yathā vā muggasūpassa appavisaṇaṭṭhānaṃ nāma natthi, evameva saccālikavuttino puggalassa appaviṭṭhavācā nāma natthi; siṅghātakāṃ viya icchitichitadhārāya patiṭṭhāti. Tenassa sā musāvādītā muggasūpyatāti vuttā. Pāribhaṭayatāti paribhaṭakammabhāvo. Paribhaṭassa hi kammaṃ pāribhaṭayaṃ, tassa bhāvo pāribhaṭayatā; alaṅkāra karaṇādīhi dāra kakāḷāpanassetāṃ adhivacanāṃ.

Jaṅghapesanikanti gāmantaradesantarādīsu tesāṃ tesāṃ gihīnaṃ sāsana paṭisāsanaharaṇaṃ. Idañhi jaṅghapesanikaṃ nāma attano mātāpitūnaṃ, ye cassa mātāpitāro upaṭṭhahanti, tesāṃ sāsanaṃ gahetvā katthaci gamanavasena vaṭṭati. Cetiassa vā saṅghassa vā attano vā kammaṃ karontānaṃ vaḍḍhakīnampi sāsanaṃ harituṃ vaṭṭati. Manussā “dānaṃ dassāma, pūjaṃ karissāma, bhikkhusaṅghassa ācikkhathā”ti vadanti; “asukattherassa nāma dethā”ti piṇḍapātaṃ vā bhesajjaṃ vā cīvaraṃ vā denti; “vihāre pūjaṃ karothā”ti mālāgandhavilepanādīni vā dhajapatākādīni vā nīyyādenti, sabbaṃ harituṃ vaṭṭati; jaṅghapesanikaṃ nāma na hoti. Sesānaṃ sāsanaṃ gahetvā gacchantassa padavāre padavāre doso.

Aññataraññatarenāti etesaṃ vā veḷudānādīnaṃ aññataraññatarena
vejjakammabhaṇḍāgārikakammaṃ piṇḍapaṭipīṇḍakammaṃ
saṅghuppādaceti yuppādaupaṭṭhāpanakammanti evarūpānaṃ vā micchājīvena
jīvitakappanakammānaṃ yena kenaci. Buddhapaṭikuṭṭhenāti buddhehi garahitena
paṭisiddhena. Ayaṃ vuccatīti ayaṃ sabbopi anācāro nāma kathīyati. Ācāraniddeso
vuttapaṭipakkhanayeneva veditabbo.

514. Gocaraniddese pi paṭhamam agocarassa vacane kāraṇam heṭṭhā vuttanayeneva
veditabbam. Tattha ca gocaroti piṇḍapātādīnaṃ atthāya upasaṅkamtum
yuttaṭṭhānaṃ gocarō, ayuttaṭṭhānaṃ agocarō. Vesiyā gocarō assāti vesiyagocarō;
mittasanthavavasena upasaṅkamitaṭṭhānanti attho. Tattha vesiyā nāma
rūpūpajīvinīyo yena kenacideva sulabhajjhācāratāmittasatthavasinehavasena
upasaṅkamanto vesiyāgocarō nāma hoti. Tasmā evaṃ upasaṅkamtum na vaṭṭati.
Kiṃ kāraṇa? Ārakkhavipattito. Evaṃ upasaṅkamantassa hi ciraṃ rakkhitaḡopitopi
samaṇadhammo katipāheneva nassati; sacepi na nassati garahaṃ labhati.
Dakkhiṇāvasena pana upasaṅkamantena satim upaṭṭhāpetvā upasaṅkamitabbam.
Vidhava vuccanti matapatikā vā pavutthapatikā vā. Thullakumāriyoti mahallikā
anivṭṭhakumāriyo. Paṇḍakāti lokāmisaniṣṭakathābahulā ussannakilesā
avūpasantaparilāhā napuṃsakā. Tesam sabbesampi upasaṅkamane ādīnavo
vuttanayeneva veditabbo. Bhikkhunīsopi eseva nayo. Apica bhikkhū nāma
ussannabrahmacariyā honti, tathā bhikkhuniyo. Te aññamaññaṃ santhavavasena
katipāheneva rakkhitaḡopitasamaṇadhammam nāsenti. Gilānapucchakena pana
gantum vaṭṭati. Bhikkhunā pupphāni labhitvā pūjanatthāyapi ovādadānatthāyapi
gantum vaṭṭatiyeva.

Pānāḡāranti surāpānagharaṃ. Taṃ brahmacariyantarāyakarehi surāsoṇḍehi
avivittaṃ hoti. Tattha tehi saddhiṃ saha soṇḍavasena upasaṅkamtum na vaṭṭati;
brahmacariyantarāyo hoti. Saṃsaṭṭho viharati rājūhītiādīsū rājānoti abhisittā vā hontu
anabhisittā vā ye rajjam anusāsanti. Rājamahāmatṭāti rājūnaṃ issariyasadisāya
mahatiyā issariyamattāya samannāgatā. Titthiyāti viparītadassanā bāhiraparibbājakā.
Titthiyasāvakāti bhattivasena tesam paccayadāyakā. Etehi saddhiṃ saṃsaggajāto
hotīti attho.

Ananulomikena saṃsaggenāti ananulomikaṃsaṃsaggo nāma tissannaṃ sikkhānaṃ
ananulomo paccanīkaṃsaṃsaggo, yena brahmacariyantarāyaṃ paññattivītikkaṃ
sallekhaḡaparihāniṇca pāpuṇāti, seyyathidaṃ - rājarājamahāmattehi saddhiṃ
sahasokitā, sahananditā, samasukhadukkhātā, uppannesu kiccakaraṇīyesu attanāva
yogaṃ āpajjanatā, titthiyatitthiyasāvakehi saddhiṃ ekacchandarucisamācāratā
ekacchandarucisamācārabhāvāvaho vā sinehabahumānasanthavo. Tattha
rājarājamahāmattehi saddhiṃ saṃsaggo brahmacariyantarāyaṃ karoti. Itarehi
titthiyasāvakehi tesam laddhigahaṇam. Tesam pana vādaṃ bhinditvā attano laddhiṃ
gaṇhāpetum samatthena upasaṅkamtum vaṭṭati.

Idāni aparenapi pariyāyena agocaraṃ dassetum yāni vā pana tāni kulānītiādi
āradham. Tattha assaddhānīti buddhādīsū saddhāviraḡhitāni; buddho sabbaññū,
dhammo niyyāniko, saṅgho suppaṭipanno na saddahanti. Appasannānīti cittam
pasannaṃ anāvilam kātum na sakkonti. Akkosakaparibhāsakānīti akkosakāni ceva
paribhāsakāni ca; ‘corosi, bālosi, mūḡhosi, oṭṭhosi, goṇosi, gadrabhosi, āpāyikosi,
nerayikosi, tiracchānagatosi, natthi tuyham sugati, duggatiyeva pāṭikaṇkhā’ti evaṃ
dasahi akkosavatthūhi akkosanti; ‘hotu, idāni taṃ paharissāma, bandhissāma,

vadhissāmā'ti evaṃ bhayadassanena paribhāsanti cāti attho. Anattakāmānīti atthaṃ na icchanti, anattameva icchanti. Ahitakāmānīti ahitameva icchanti, hitaṃ na icchanti. Aphāsukakāmānīti phāsukaṃ na icchanti, aphāsukameva icchanti. Ayogakkhemakāmānīti catūhi yogehi khemaṃ nibbhayaṃ na icchanti, sabhayameva icchanti. Bhikkhūnanti ettha sāmaṇerāpi saṅghaṃ gacchanti. Bhikkhunīnanti ettha sikkhamānasāmaṇeriyopi. Sabbesampi hi bhagavantaṃ uddissa pabbajitānañceva saraṇagatānañca catunnampi parisānaṃ tāni anattakāmāniyeva. Tathārūpāni kulānīti evarūpāni khattiyakulādīni kulāni. Sevatīti nissāya jīvati. Bhajatīti upasaṅkamati. Payirupāsati punappunaṃ upasaṅkamati. Ayaṃ vuccatīti ayaṃ vesiyādigocarassa vesiyādiko, rājādisaṃsatthassa rājādiko, assaddhakulādisevakassa assaddhakulādiko cāti tippakāropi ayuttagocarō agocaroti veditabbo.

Tassa iminā pariyāyena agocaratā veditabbā. Vesiyādiko tāva pañcakāmaguṇanissayato agocaroti veditabbo, yathāha - “ko ca, bhikkhave, bhikkhuno agocarō paravisayo? Yadi daṃ pañca kāmaguṇā”ti rājādiko jhānānuyogassa anupanissayato lābhasakkārāsanicakkanipphādanato diṭṭhivipattihetuto ca, assaddhakulādiko saddhāhānicittasantāsāvahanato agocaroti.

Gocaraniddese na vesiyagocarotiādīni vuttapaṭipakkhavasena veditabbāni. Opānabhūtānītiādīsu pana opānabhūtānīti udapānabhūtāni; bhikkhusaṅghassa, cātumahāpathe khatapokkharaṇī viya, yathāsukhaṃ ogāhanakkhamāni cittamahāmattassa gehasadisāni. Tassa kira gehe kālatthambho yuttoyeva. Gharadvāraṃ sampattānaṃ bhikkhūnaṃ paccayavekallaṃ nāma natthi. Ekadivasam bhesajjavattameva satthi kahāpaṇāni nikkhamanti. Kāsāvapajjotānīti bhikkhubhikkhunīhi nivatthapārutānaṃ kāsāvānaṃyeva pabhāya ekobhāsāni bhūtapālasetthikulasadisāni. Isivātapāṭivātānīti geḥaṃ pavisantānaṃ nikkhamantānañca bhikkhubhikkhunīsāṅkhātānaṃ isīnaṃ cīvaravātena ceva samīñjanapasāraṇādijanitasarīravātena ca paṭivātāni pavāyitāni viniddhutakibbisāni vā.

515. Aṇumattesu vajjesu bhayadassāvitāniddese aṇumattānīti aṇuppaṃāṇā. Vajjāti dosā. Yāni tāni vajjānīti yāni tāni garahitabbatthēna vajjāni. Appamattakānīti parittamattakāni khuddakappaṃāṇāni. Oramattakānīti parittatopi orimappaṃāṇattā oramattakāni. Lahusānīti lahukāni. Lahusammattānīti lahūti sammattāni. Saṃyamakaraṇīyānīti saṃyamena kattabbapaṭikammāni. Saṃvarakaraṇīyānīti saṃvarena kātabbāni saṃvarena kattabbapaṭikammāni. Cittuppādakaraṇīyānīti cittuppādamattēna kattabbapaṭikammāni. Manasikārapaṭibaddhānīti manasā āvajjitamattēneva kattabbapaṭikammāni. Kāni pana tānīti? Divāvihāravāsī sumatthero tāva āha - “anāpattigamanīyāni cittuppādamattakāni yāni ‘na puna evarūpaṃ karissāmī’ti manasā āvajjitamattēneva sujjhanti. Adhiṭṭhānāvikkammaṃ nāmetam kathita”nti. Antevāsiko panassa tipīṭakacūlanāgatthero panāha - “idaṃ pātimokkhasaṃvarasīlasseva bhājanīyaṃ. Tasmā sabbalahukaṃ dukkaṭadubbhāsitaṃ idha vajjanti veditabbaṃ. Vuṭṭhānāvikkammaṃ nāmetam kathita”nti. Itiimesūti evaṃpakāresu imesu. Vajjadassāvīti vajjato dosato dassanasīlo. Bhayadassāvīti catubbidhassa bhayassa kāraṇattā bhayato dassanasīlo. Ādīnavadassāvīti idha nindāvahanato, āyatim dukkhavipākato, upariguṇānaṃ antarāyakaraṇato, vippaṭisārajananato ca etena nānappaṃāṇena ādīnavato dassanasīlo.

Nissaraṇadassāvīti yaṃ tattha nissaraṇaṃ tassa dassanasīlo. Kiṃ panettha

nissaraṇanti? Ācariyattheravāde tāva “anāpattigamanīyatāya sati adhiṭṭhānāvikkammaṃ nissaraṇa”nti kathitaṃ. Antevāsikattheravāde tāva “āpattigamanīyatāya sati vuṭṭhānāvikkammaṃ nissaraṇa”nti kathitaṃ.

Tattha tathārūpo bhikkhu aṇumattāni vajjāni vajjato bhayato passati nāma. Taṃ dassetuṃ ayaṃ nayo kathito - paramāṇu nāma, aṇu nāma, tājārī nāma, rathareṇu nāma, likkhā nāma, ūkā nāma, dhañṇamāso nāma, aṅgulaṃ nāma, vidatthi nāma, ratanaṃ nāma, yaṭṭhi nāma, usabhaṃ nāma, gāvutaṃ nāma, yojanaṃ nāma. Tattha ‘paramāṇu’ nāma ākāsaṇṇasāro maṃsacakkhusa āpāthaṃ nāgacchati, dibbacakkhusseva āgacchati. ‘Aṇu’ nāma bhitticchiddatālacchiddehi pavitṭhasūriyasmīsu vaṭṭi vaṭṭi hutvā paribbhamanto pañṇāyati. ‘Tājārī’ nāma gopathamanussapathacakkapathesu chijjivā ubhosu passesu uggantvā tiṭṭhati. ‘Rathareṇu’ nāma tattha tattheva allīyati. Likkhādayo pākāṭā eva. Etesu pana chattiṃsa paramāṇavo ekassa aṇuno pamāṇaṃ. Chattiṃsa aṇu ekāya tājāriyā pamāṇaṃ. Chattiṃsa tājāriyo eko rathareṇu. Chattiṃsa rathareṇu ekā likkhā. Satta likkhā ekā ūkā. Satta ūkā eko dhañṇamāso. Sattadhañṇamāsappamāṇaṃ ekaṃ aṅgulaṃ. Tenaṅgulena dvādasaṅgulāni vidatthi. Dve vidatthiyo ratanaṃ. Satta ratanāni yaṭṭhi. Tāya yaṭṭhiyā vīsati yaṭṭhiyo usabhaṃ. Asīti usabhāni gāvutaṃ. Cattāri gāvutāni yojanaṃ. Tena yojanena aṭṭhasaṭṭhiyojanasatasahassubbedho sinerupabbatarājā. Yo bhikkhu aṇumattaṃ vajjaṃ aṭṭhasaṭṭhiyojanasatasahassubbedhasinerupabbatasadisam katvā daṭṭhuṃ sakkoti - ayaṃ bhikkhu aṇumattāni vajjāni bhayato passati nāma. Yopi bhikkhu sabbalahukaṃ dukkaṭadubbhāsitamattaṃ paṭhamapārājikasadisam katvā daṭṭhuṃ sakkoti - ayaṃ aṇumattāni vajjāni vajjato bhayato passati nāmāti veditabbo.

516. Samādāya sikkhati sikkhāpadesūtipadaniddese bhikkhusikkhāti bhikkhūhi sikkhitabbasikkhā. Sā bhikkhunīhi sādharmaṇāpi asādharaṇāpi bhikkhusikkhā eva nāma. Bhikkhunīsikkhāti bhikkhunīhi sikkhitabbasikkhā. Sāpi bhikkhūhi sādharmaṇāpi asādharaṇāpi bhikkhunīsikkhā eva nāma. Sāmaṇerasikkhamānasāmaṇerīnaṃ sikkhāpi ettheva pavitṭhā. Upāsakasikkhāti upāsakehi sikkhitabbasikkhā. Sā pañcasīladasasīlavasena vaṭṭati. Upāsikāsikkhāti upāsikāhi sikkhitabbasikkhā. Sāpi pañcasīladasasīlavasena vaṭṭati. Tattha bhikkhubhikkhunīnaṃ sikkhā yāva arahattamaggā vaṭṭati. Upāsakaupāsikānaṃ sikkhā yāva anāgāmimaggā. Tatrāyaṃ bhikkhu attanā sikkhitabbasikkhāpadesu eva sikkhati. Sesasikkhā pana atthuddhārasena sikkhāpadassa atthadassa dassanatthaṃ vuttā. Iti imāsu sikkhāsūti evaṃpakārāsu etāsu sikkhāsu. Sabbena sabbanti sabbena sikkhāsamādānena sabbam sikkham. Sabbathā sabbanti sabbena sikkhitabbākārena sabbam sikkham. Asesaṃ nissesanti sesābhāvato asesaṃ; satisammosena bhinnassāpi sikkhāpadassa puna pākatikakaraṇato nissesam. Samādāya vattatīti samādiyivā gahetvā vattati. Tena vuccatīti yena kāraṇena etaṃ sabbam sikkhāpadaṃ sabbena sikkhitabbākārena samādiyivā sikkhati pūreti, tena vuccati “samādāya sikkhati sikkhāpadesū”ti.

517-518. Indriyesu guttadvāro bhojane mattaññūtipadadvayassa niddese kaṇhapakkhassa paṭhamavacane payojanaṃ ācāraniddese vuttanayeneva veditabbaṃ. Tattha katamā indriyesu aguttadvāratātīdīsu pana yaṃ vattabbaṃ, taṃ sabbam nikkhepaṇḍavaṇṇanāyaṃ vuttameva.

519. Jāgariyānuyoganiddese pubbarattāpararattanti ettha aḍḍharattasaṅkhātāya rattiyā pubbe pubbarattaṃ; iminā paṭhamayāmañceva pacchābhattañca gaṇhāti. Rattiyā pacchā apararattaṃ; iminā pacchimayāmañceva purebhattañca gaṇhāti. Majjhimayāmo panassa bhikkhuno niddākilamathavinodanokāsoti na gahito. Jāgariyānuyoganti jāgariyassa asupanabhāvassa anuyogaṃ. Anuyutto hotīti taṃ anuyogasaṅkhātāṃ āsevanaṃ bhāvanaṃ anuyutto hoti sampayutto. Niddese panassa idha bhikkhu divasanti pubbaṇho, majjhanho, sāyanhoti tayopi divasakoṭṭhāsā gahitā. Caṅkamaṇa nisajjāyāti sakalampi divasaṃ iminā iriyāpathadvayeneva viharanto. Cittassa āvaraṇato āvaraṇīyehi dhammehi pañcahipi nīvaraṇehi sabbākusaladhammehi vā cittaṃ parisodheti. Tehi dhammehi visodheti parimoceti. Tānaṃ panettha kiñcāpi na gahitaṃ, caṅkamanisajjāsannissitaṃ pana katvā gahetabbameva. Paṭhamayāmanti sakalasmimpi paṭhamayāme. Majjhimayāmanti rattindivassa chaṭṭhakoṭṭhāsasaṅkhāte majjhimayāme.

Sīhaseyyanti ettha kāmabhogīseyyā, petaseyyā, sīhaseyyā, tathāgataseyyāti catasso seyyā. Tattha “yebhuyyena, bhikkhave, kāmabhogī vāmena passena sentī”ti ayaṃ kāmabhogīseyyā. Tesu hi yebhuyyena dakkhiṇapassena sayāno nāma natthi. “Yebhuyyena, bhikkhave, petā uttānā sentī”ti ayaṃ petaseyyā; appamaṃsalohitattā hi aṭṭhisāṅghāṭajāṭitā ekena passena sayitum na sakkonti, uttānāva senti. Sīho, bhikkhave, migarājā dakkhiṇena passena seyyaṃ kappeti...pe... attamano hotī”ti ayaṃ sīhaseyyā; tejussadattā hi sīho migarājā dve purimāpāde ekasmiṃ tṭhāne dve pacchimāpāde ekasmiṃ tṭhāne tṭhapetvā naṅguṭṭhaṃ antarasatthimhi pakkhipitvā purimāpādapacchimāpādanaṅguṭṭhānaṃ tṭhitokāsaṃ sallakkhetvā dvinnam purimāpādānaṃ matthake sīsaṃ tṭhapetvā sayati; divasampi sayitvā pabujjhamāno na uttasanto pabujjhati, sīsaṃ pana ukkhipitvā purimāpādādīnaṃ tṭhitokāsaṃ sallakkheti; sace kiñci tṭhānaṃ vijahitvā tṭhitaṃ hoti ‘nayidaṃ tuyhaṃ jātiyā na sūrabhāvassa anurūpa’nti anattamano hutvā tattheva sayati, na gocarāya pakkamati; avijahitvā tṭhite pana ‘tuyhaṃ jātiyā ca sūrabhāvassa ca anurūpamida’nti haṭṭhatuṭṭho utṭhāya sīhavijambhitaṃ vijambhitvā kesarabhāraṃ vidhunitvā tikkhattum sīhanādaṃ naditvā gocarāya pakkamati. Catutthajjhānaseyyā pana tathāgataseyyāti vuccati. Tāsu idha sīhaseyyā āgatā. Ayañhi tejussadairiyāpathattā uttamaseyyā nāma.

Pāde pādanti dakkhiṇapāde vāmapādaṃ. Accādhāyāti atīdhāya īsakaṃ atikkamma tṭhapetvā gopphakena hi gopphake jāṇunā vā jāṇumhi saṅghaṭṭiyamāne abhiṇhaṃ vedanā uppajjati, cittaṃ ekaggaṃ na hoti, seyyā aphāsukā hoti; yathā pana na saṅghaṭṭeti, evaṃ atikkamma tṭhapite vedanā nuppajjati, cittaṃ ekaggaṃ hoti, seyyā phāsukā hoti. Tena vuttaṃ “pāde pādaṃ accādhāyā”ti. Sato sampajānoti satiyā ceva sampajānapaññāya ca samannāgato hutvā. Iminā supariggāhakaṃ satisampajāññaṃ kathitaṃ. Utṭhānasaññaṃ manasikarivāti asukavelāya nāma utṭhahissāmī”ti evaṃ utṭhānavelāparicchedakaṃ utṭhānasaññaṃ citte upetvā. Evaṃ katvā nipanno hi yathāparicchinnaḷeyeva utṭhātum yutto.

520-521. Sātaccaṃ nepakkanti satataṃ pavattayitabbato sātaccasaṅkhātāṃ vīriyañceva paripākagatattā nepakkasaṅkhātāṃ paññañca yutto anuyutto pavattayamānoyeva jāgariyānuyogaṃ anuyutto viharatīti attho. Ettha ca vīriyaṃ lokiya lokuttaramissakaṃ kathitaṃ, paññāpi vīriyagatikā eva; vīriye lokiyaṃ lokiya, lokuttare lokuttarāti attho.

522. Bodhipakkhiyānaṃ dhammānanti catusaccabodhisāṅkhātassa maggañāṇassa pakkhe bhavānaṃ dhammānaṃ. Ettāvatā sabbepi sattatiṃsa bodhipakkhiyadhamme samūhato gahetvā lokiyāyapi bhāvanāya ekārammaṇe ekato pavattanasamatthe bojjhaṅgeyeva dassento satta bojjhaṅgātiādimāha. Te lokiyalokuttaramissakāva kathitāti veditabbā. Sesamettha heṭṭhā vuttanayattā uttānatthameva.

523. Abhikkantetiādiniddese abhikkante paṭikkanteti ettha tāva abhikkantaṃ vuccati purato gamanaṃ. Paṭikkantanti nivattanaṃ. Tadubhayampi catūsu iriyāpathesu labbhati. Gamane tāva purato kāyaṃ abhiharanto abhikkamati nāma, paṭinivattanto paṭikkamati nāma. Thānēpi thitakova kāyaṃ purato onāmento abhikkamati nāma, pacchato apanāmento paṭikkamati nāma. Nisajjāyapi nisinnakova āsannassa purimaāṅgābhimukho saṃsaranto abhikkamati nāma, pacchimaāṅgappadesaṃ paccāsaṃsaranto paṭikkamati nāma. Nipajjāyapi ese va nayo.

Sampajānakārī hotīti sampajāññaṇa sabbakiccakārī, sampajāññasseva vā kārī. So hi abhikkantādīsu sampajāññaṇaṃ karoteva, na katthaci sampajāññaṇavirahito hoti. Taṃ pana sampajāññaṇaṃ yasmā satisampayuttameva hoti, tenassa niddese “sato sampajāno abhikkamati, sato sampajāno paṭikkamati”ti vuttaṃ.

Ayañhi abhikkamanto vā paṭikkamanto vā na muṭṭhassatī asampajāno hoti; satiyā pana samannāgato paññāya ca sampajānoyeva abhikkamati ceva paṭikkamati ca; sabbesu abhikkamādīsu catubbidhaṃ sampajāññaṇaṃ otāreti. Catubbidhañhi sampajāññaṇaṃ - sātthakasampajāññaṇaṃ, sappāyasampajāññaṇaṃ, gocarasampajāññaṇaṃ, asammohasampajāññaṇanti. Tattha abhikkamanacitte uppanne cittavaseneva agantvā ‘kinnu me ettha gatena attho atthi, natthi’ti atthānatthaṃ pariggahetvā atthapariggaṇhanaṃ ‘sātthakasampajāññaṇaṃ’. Tattha ca ‘attho’ti cetiyadassanabodhidassanasaṅghadassanatheradassanaasubhadassanādivasena dhammato vaḍḍhi. Cetiyaṃ vā bodhiṃ vā disvāpi hi buddhārammaṇaṃ pītiṃ, saṅghadassanena saṅghārammaṇaṃ pītiṃ uppādetvā tadeva khayavayato sammasanto arahattaṃ pāpuṇāti. There disvā tesam ovāde patiṭṭhāya, asubhaṃ disvā tattha paṭhamajjhānaṃ uppādetvā tadeva khayavayato sammasanto arahattaṃ pāpuṇāti. Tasmā etesaṃ dassanaṃ sātthaṃ. Keci pana “āmisatopi vaḍḍhi atthoyeva; taṃ nissāya brahmacariyānuggahāya paṭipannattā”ti vadanti.

Tasmiṃ pana gamane sappāyāsappāyaṃ pariggahetvā sappāyapariggaṇhanaṃ ‘sappāyasampajāññaṇaṃ’, seyyathidaṃ - cetiyadassanaṃ tāva sātthaṃ. Sace pana cetiyassa mahatiyā pūjāya dasadvādasayojanantare parisā sannipatanti, attano vibhavānurūpaṃ itthiyopi purisāpi alaṅkatapaṭiyattā cittakammarūpakāni viya sañcaranti, tatra cassa iṭṭhe ārammaṇe lobho, aniṭṭhe paṭigho, asamapekkhane moho uppajjati, kāyasamsaggāpattiṃ vā āpajjati, jīvitabrahmacariyānaṃ vā antarāyo hoti. Evaṃ taṃ thānaṃ asappāyaṃ hoti. Vuttappakāraantarāyābhāve sappāyaṃ. Bodhidassanepi ese va nayo. Saṅghadassanampi sātthaṃ. Sace pana antogāme mahāmaṇḍapaṃ kāretvā sabbarattiṃ dhammassavanaṃ karontesu manusse su vuttappakāreneva janasannipāto ceva antarāyo ca hoti. Evaṃ taṃ thānaṃ asappāyaṃ hoti; antarāyābhāve sappāyaṃ hoti. Mahāparisaparivārānaṃ therānaṃ dassanepi ese va nayo.

Asubhadassanampi sātthaṃ. Tadattadīpanatthañca idaṃ vatthu - eko kira daharabhikkhu sāmaṇeraṃ gahetvā dantakaṭṭhatthāya gato. Sāmaṇero maggā okkamitvā purato gacchanto asubhaṃ disvā paṭhamajjhānaṃ nibbattetvā tadeva

pāḍakaṃ katvā saṅkhāre sammasanto tīṇi phalāni sacchikatvā uparimaggatthāya kammaṭṭhānaṃ pariggahetvā aṭṭhāsi. Daharo taṃ apassanto “sāmaṇerā”ti pakkosi. So ‘mayā pabbajitadivasato paṭṭhāya bhikkhunā saddhiṃ dve kathā nāma na kathitapubbā, aññasmaṃ divase uparivisesaṃ nibbattessāmī’ti cintetvā “kiṃ, bhante”ti paṭivacanaṃ adāsi. “Ehī”ti ca vutto ekavacaneneva āgantvā “bhante, iminā tāva maggena gantvā mayā ṭhitokāse muhuttaṃ puratthābhimukho ṭhatvā olokethā”ti āha. So tathā katvā tena pattavisesameva pāpuṇi. Evaṃ ekaṃ asubhaṃ dvinnāṃ janānaṃ atthāya jātaṃ. Evaṃ sātthampi panetaṃ purisassa mātugāmāsubhaṃ asappāyaṃ, mātugāmassa ca purisāsubhaṃ, sabhāgameva sappāyanti. Evaṃ sappāyapariggaṇhanaṃ sappāyasampajaññaṃ nāma.

Evaṃ pariggahitasātthasappāyassa pana aṭṭhatimsāya kammaṭṭhānesu attano cittaruciyaṃ kammaṭṭhānasāṅkhātaṃ gocaraṃ uggahetvā bhikkhācāragocare taṃ gahetvāva gamanaṃ ‘gocarasampajaññaṃ’ nāma. Tassāvibhāvanatthaṃ idaṃ catukkaṃ veditabbaṃ -

Idhekacco bhikkhu harati na paccāharati, ekacco na harati paccāharati, ekacco pana neva harati na paccāharati, ekacco harati ca paccāharati ca. Tattha yo bhikkhu divasaṃ caṅkameṇa nisajjāya āvaraṇīyehi dhammehi cittaṃ parisodhetvā, tathā rattiyā paṭhamayāme majjhimayāme seyyaṃ kappetvā pacchimayāme pi nisajjācaṅkamehi vītināmetvā pageva cetiyaṅgaṇabodhiyaṅgaṇavattaṃ katvā bodhirukkhe udakaṃ āsiñcivā pāṇiyaṃ paribhojanīyaṃ paccupaṭṭhāpetvā ācariyupajjhāyavattādīni sabbāni khandhakavattāni samādāya vattati, so sarīraparikammaṃ katvā senāsaṇaṃ pavisitvā dve tayo pallaṅke usumaṃ gāhāpento kammaṭṭhānaṃ anuyuñjitvā, bhikkhācāraṇelāya utṭhahitvā kammaṭṭhānasīseneva pattacīvaramādāya senāsaṇato nikkhamitvā kammaṭṭhānaṃ manasikarontova cetiyaṅgaṇaṃ gantvā, sace buddhānussatikammaṭṭhānaṃ hoti taṃ avissajjetvāva cetiyaṅgaṇaṃ pavisati, aññaṃ ce kammaṭṭhānaṃ hoti sopānamūle ṭhatvā hatthena gahitabhaṇḍaṃ viya taṃ ṭhapetvā buddhāraṃmaṇaṃ pītiṃ gahetvā cetiyaṅgaṇaṃ āruya mahantaṃ cetiyaṃ ce, tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā catūsu ṭhānesu vanditabbaṃ, khuddakaṃ ce, tatheva padakkhiṇaṃ katvā aṭṭhasu ṭhānesu vanditabbaṃ. Cetiyaṃ vanditvā bodhiyaṅgaṇaṃ pattenāpi buddhassa bhagavato sammukhā viya nipaccākāraṃ dassetvā bodhi vanditabbā.

So evaṃ cetiyaṅca bodhiṅca vanditvā paṭisāmitaṭṭhānaṃ gantvā, paṭisāmitaṃ bhaṇḍakaṃ hatthena gaṇhanto viya, nikkhattakammaṭṭhānaṃ gahetvā gāmasamīpe kammaṭṭhānasīseneva cīvaraṃ pārupitvā gāmaṃ piṇḍāya pavisati. Atha naṃ manussā disvā ‘ayyo no āgato’ti paccuggantvā pattaṃ gahetvā āsanāsālāya vā gehe vā nisīdāpetvā yāguṃ datvā yāva bhattaṃ na niṭṭhāti tāva pāde dhovitvā telena makkhetvā purato nisīditvā pañhaṃ vā pucchanti dhammaṃ vā sotukāmā honti. Sacepi na kathāpenti “janasaṅgahatthaṃ dhammakathā nāma kātābbāyevā”ti aṭṭhakathācariyā vadanti. Dhammakathā hi kammaṭṭhānavinimuttā nāma natthi. Tasmā kammaṭṭhānasīseneva āhāraṃ paribhuñjitvā anumodanaṃ vatvā nivattiyamānehi manussehi anugatova gāmato nikkhamitvā tattha te nivattetvā maggaṃ paṭipajjati.

Atha naṃ puretaraṃ nikkhamitvā bahigāme katabhattakiccā sāmaṇeradaharabhikkhū disvā paccuggantvā pattacīvaramassa gaṇhanti. Porāṇakabhikkhū kira ‘amhākaṃ upajjhāyo, amhākaṃ ācariyo’ti na mukhaṃ oloketvā vattaṃ karonti, sampattaparicchadeneva karonti. Te taṃ pucchanti “bhante, ete manussā tumhākaṃ

kiṃ honti? Mātipakkhato sambandhā pitipakkhato'ti? "Kiṃ disvā pucchathā'ti? "Tumhesu etesaṃ pemaṃ bahumāna'nti. "Āvuso, yaṃ mātāpitūhipi dukkaraṃ taṃ ete manussā amhākaṃ karonti. Pattacīvarampi no etesaṃ santakameva, etesaṃ ānubhāvena neva bhaye bhayaṃ, na chātake chātake jānāma. Edisā nāma amhākaṃ upakārino natthī'ti tesāṃ guṇe kathento gacchati. Ayaṃ vuccati 'harati na paccāharatī'ti.

Yassa pana pageva vuttappakāraṃ vattapaṭipattiṃ karontassa kammajatejo pajjalati, anupādinnaṃ muñcitvā upādinnaṃ gaṇhāti, sarīrato sedā muccanti, kammaṭṭhānaṃ vīthiṃ nārohati, so pageva pattacīvaramādāya vegasāva cetiyaṃ vanditvā gorūpānaṃ nikkhamanavelāyameva gāmaṃ yāgubhikkhāya pavisitvā yāguṃ labhitvā āsanāsālaṃ gantvā pivati. Athassa dvattikkhattuṃ ajjhoharaṇamatteneva kammajatejodhātu upādinnaṃ muñcitvā anupādinnaṃ gaṇhāti, ghaṭasatena nhāto viya tejodhātupariāhanibbānaṃ patvā kammaṭṭhānasīna yāguṃ paribhuñjitvā pattañca mukhañca dhovitvā antarābhatte kammaṭṭhānaṃ manasikatvā avasesaṭṭhāne piṇḍāya caritvā kammaṭṭhānasīna āhāraṃ paribhuñjitvā tato paṭṭhāya poṅkhānupoṅkhaṃ upaṭṭhahamānaṃ kammaṭṭhānaṃ gahetvāva āgacchati. Ayaṃ vuccati 'na harati paccāharatī'ti. Edisā ca bhikkhū yāguṃ pivitvā vipassanaṃ ārabhitvā buddhasāsane arahattaṃ pattā nāma gaṇanapathaṃ vītivattā. Sīhaḷadīpeyeve tesu tesu gāmesu āsanāsālāya na taṃ āsanaṃ atthi, yattha yāguṃ pivitvā arahattaṃ pattā bhikkhū natthīti.

Yo pamādavihārī hoti nikkhattadhuro sabbavattāni bhinditvā pañcavidhacetokhīlavinibandhabaddhacitto viharanto 'kammaṭṭhānaṃ nāma atthī'tipi saññaṃ akatvā gāmaṃ piṇḍāya pavisitvā ananulomikena gihīsaṃsaggena saṃsaṭṭho caritvā ca bhuñjitvā ca tuccho nikkhamati - ayaṃ vuccati 'neva harati na paccāharatī'ti.

Yo panāyaṃ "harati ca paccāharati cā'ti vutto, so gatapaccāgatikavattavasena veditabbo - atthakāmā hi kulaputtā sāsane pabbajitvā dasampi vīsampi tiṃsampi cattārīsampi paññāsampi satampi ekato vasantā katikavattaṃ katvā viharanti - "āvuso, tumhe na iṇaṭṭā, na bhayaṭṭā, na ājīvikāpakatā pabbajitā; dukkhā muñcitukāmā panettha pabbajitā. Tasmā gamane uppannakilesaṃ gamaneyeva niggaṇhatha. Tāne, nisajjāya, sayane uppannakilesaṃ sayaneyeva niggaṇhathā'ti.

Te evaṃ katikavattaṃ katvā bhikkhācāraṃ gacchantā, aḍḍhausabhausaḍḍhagāvutagāvutantaressu pāsāṇā honti, tāya saññāya kammaṭṭhānaṃ manasikarontāva gacchanti. Sace kassaci gamane kilesaṃ uppajjati, tattheva naṃ niggaṇhāti. Tathā asakkonto tiṭṭhati. Athassa pacchato āgacchantopi tiṭṭhati. So 'ayaṃ bhikkhu tuyhaṃ uppannaṃ vitakkaṃ jānāti, ananucchavikaṃ te eta'nti attānaṃ paṭicodetvā vipassanaṃ vadḍhetvā ariyabhūmiṃ okkamati. Tathā asakkonto nisīdati. Athassa pacchato āgacchantopi nisīdatīti so eva nayo. Ariyabhūmiṃ okkamituṃ asakkontopi taṃ kilesaṃ vikkhambhetvā kammaṭṭhānaṃ manasikarontova gacchati, na kammaṭṭhānavippayuttaṃ cittaṃ pādaṃ uddharati, uddharati ce paṭinivattitvā purimapaḍesaññeva eti, ālindakavāsī mahāphussadevatthero viya. So kira ekūnavāsati vassāni gatapaccāgatavattaṃ pūrento eva vihāsi. Manussāpi antarāmagge kasantā ca vapantā ca maddantā ca kammāni ca karontā therāṃ tathāgacchantāṃ disvā "ayaṃ thero punappunaṃ nivattitvā gacchati, kiṃ nu kho maggamūlho udāhu kiñci pamuṭṭho'ti samullapanti. So taṃ anādiyitvā kammaṭṭhānayuttacitteneva samaṇadhammaṃ karonto

vīsativassabbhantare arahattaṃ pāpuṇi. Arahattapattadivase cassa caṅkamanakoṭiyaṃ adhivatthā devatā aṅgulīhi dīpaṃ ujjaletvā aṭṭhāsi. Cattāropi mahārājāno sakko ca devānamindo brahmā ca sahampati upaṭṭhānaṃ āgamiṃsu. Tañca obhāsaṃ disvā vanavāsī mahātissatthero taṃ dutiyadivase pucchi - “rattibhāge āyasmato santike obhāso ahosi. Kiṃ so obhāso”ti? Thero vikkhepaṃ karonto “obhāso nāma dīpobhāsopi hoti, maṇiobhāsopi”ti evamādimāha. Tato “paṭicchādetha tumhe”ti nibaddho “āmā”ti paṭijānitvā ārocesi.

Kāḷavallimaṇḍapavāsī mahānāgatthero viya ca. Sopi kira gatapaccāgatavattaṃ pūrento ‘paṭhamaṃ tāva bhagavato mahāpadhānaṃ pūjessāmī’ti satta vassāni ṭhānacaṅkamameva adhiṭṭhāsi; puna soḷasa vassāni gatapaccāgatavattaṃ pūretvā arahattaṃ pāpuṇi. So kammaṭṭhānayutteneva cittena pādaṃ uddharanto vippayutta cittena uddhate pāde paṭinivattento gāmasīmaṃ gantvā ‘gāvī nu kho, pabbajito nu kho’ti āsaṅkaniyappadesa ṭhatvā cīvaraṃ pārupitvā kacchakantarato udakena pattaṃ dhovitvā udakagaṇḍūsaṃ karoti. Kiṃ kāraṇā? ‘Mā me bhikkhaṃ dātuṃ vā vandituṃ vā āgate manusse ‘dīghāyukā hothā’ti vacanamattenāpi kammaṭṭhānavikkhepo ahosī’ti. ‘Ajja, bhante, katimī’ti divasaṃ vā bhikkhugaṇaṇaṃ vā pañhaṃ vā pucchito pana udakaṃ gilitvā āroceti; sace divasādipucchakā na honti, nikkhamanavelāyaṃ gāmadvāre niṭṭhubhitvāva yāti.

Kalambatitthavihāre vassūpagatā paññāsa bhikkhū viya ca. Te kira āsāḷhipuṇṇimāyaṃ katikavattaṃ akaṃsu - “arahattaṃ appatvā aññamaññaṃ nālapissāmā”ti. Gāmañca piṇḍāya pavisantā udakagaṇḍūsaṃ katvā paviṃsu, divasādīsu pucchitesu vuttanayena paṭipajjīsu. Tattha manussā niṭṭhubhanaṭṭhānaṃ disvā jāniṃsu - ‘ajja eko āgato, ajja dve’ti; evaṇca cintesuṃ - ‘kinu kho ete amheheva saddhiṃ na sallapanti udāhu aññamaññaṃpi? Yadi aññamaññaṃpi na sallapanti, addhā vivāda jātā bhavissanti; etha ne aññamaññaṃ khamāpessāmā’ti sabbe vihāraṃ gantvā paññāsāya bhikkhūsu dvepi bhikkhū ekokāse nāddasaṃsu. Tato yo tesu cakkhumā puriso so āha - “na, bho, kalahakāra kānaṃ vasanokāso īdiso hoti. Susammaṭṭhaṃ cetiyaṅgaṇabodhiyaṅgaṇaṃ, sunikkhittā sammajjaniyo, sūpaṭṭhitaṃ pānīyaparibhojanīya”nti. Te tatova nivattā. Tepi bhikkhū antotemāseyeva arahattaṃ patvā mahāpavāraṇāya visuddhipavāraṇaṃ pavāresuṃ.

Evam kāḷavallimaṇḍapavāsī mahānāgatthero viya, kalambutitthavihāre vassūpagatabhikkhū viya ca kammaṭṭhānayutteneva cittena pādaṃ uddharanto gāmasamīpaṃ gantvā udakagaṇḍūsaṃ katvā vīthiyo sallakkhetvā yattha surāsoṇḍadhuttādayo kalahakāra kā caṇḍahatthiassādayo vā natthi, taṃ vīthiṃ paṭipajjati. Tattha piṇḍāya caramāno na turitaturito viya javena gacchati, na hi javanapiṇḍapātikadhutaṅgaṃ nāma kiñci atthi, visamabhūmibhāgappattaṃ pana udakasakaṭaṃ viya niccalo hutvā gacchati, anugharaṃ pavitṭho ca dātukāmaṃ vā adātukāmaṃ vā sallakkhetuṃ tadanurūpaṃ kālaṃ āgamento bhikkhaṃ gahetvā antogāme vā bahigāme vā vihārameva vā āgantvā, yathāphāsuke patirūpe okāse nisīditvā, kammaṭṭhānaṃ manasikaronto āhāre paṭikūlasaññaṃ upaṭṭhapetvā, akkhabbhañjanavaṇālepanaputtamaṃsūpamavasena paccavekkhanto aṭṭhaṅgasamannāgataṃ āhāraṃ āhāreti neva davāya, na madāya, na maṇḍanāya, na vibhūsanāya...pe... phāsuvihāro cāti. Bhuttāvī ca udakakiccaṃ katvā muhuttaṃ

bhattakilamatham paṭippassambhetvā yathā purebhattam, evaṃ pacchābhattam purimayāmaṃ pacchimayāmañca kammaṭṭhānameva manasikaroti. Ayaṃ vuccati 'harati ca paccāharati cā'ti.

Imaṃ pana haraṇapaccāharaṇasaṅkhātāṃ gatapaccāgatavattaṃ pūrento, yadi upanissayasampanno hoti, paṭhamavaye eva arahattaṃ pāpuṇāti, no ce paṭhamavaye pāpuṇāti atha majjhimavaye, no ce majjhimavaye pāpuṇāti atha pacchimavaye, no ce pacchimavaye pāpuṇāti atha maraṇasamaye, no ce maraṇasamaye pāpuṇāti atha devaputto hutvā, no ce devaputto hutvā pāpuṇāti anuppanne buddhe nibbatta paccekabodhiṃ sacchikaroti, no ce paccekabodhiṃ sacchikaroti atha buddhānaṃ sammukhībhāve khippābhiñño vā hoti - seyyathāpi thero bāhiyo dārucīriyo, mahāpañño vā - seyyathāpi thero sārīputto, mahiddhiko vā - seyyathāpi thero mahāmoggallāno, dhutaṅgadhara vā - seyyathāpi thero mahākassapo, dibbacakkhuko vā - seyyathāpi thero anuruddho, vinayadhara vā - seyyathāpi thero upālī, dhammakathiko vā - seyyathāpi thero puṇṇo mantāṇiputto, ārañhiko vā - seyyathāpi thero revato, bahussuto vā - seyyathāpi thero ānando, sikkhākāmo vā - seyyathāpi thero rāhulo buddhaputtoti. Iti imasmiṃ catukke yvāyaṃ harati ca paccāharati ca, tassa gocarasampajaññaṃ sikhāppattaṃ hoti.

Abhikkamādīsu pana asammuyhanaṃ asammohasampajaññaṃ. Taṃ evaṃ veditabbāṃ - idha bhikkhu abhikkamanto vā paṭikkamanto vā yathā andhabālaputhujjanā abhikkamādīsu 'attā abhikkamati, attanā abhikkamo nibbattito'ti vā 'ahaṃ abhikkamāmi, mayā abhikkamo nibbattito'ti vā sammuyhanti, tathā asammuyhanto 'abhikkamāmī'ti citte uppajjamāne teneva cittena saddhiṃ cittasamuṭṭhānavāyodhātu viññattiṃ janayamānā uppajjati. Iti cittakiriyāvāyodhātuvipphāravasena ayaṃ kāyasammato aṭṭhisāṅghāto abhikkamati. Tassevaṃ abhikkamato ekekapāduddharaṇe pathavīdhātu āpodhātūti dve dhātuyo omattā honti mandā, itarā dve adhimattā honti balavatiyo; tathā atiharaṇavītiaraṇesu. Vossajjane tejodhātu vāyodhātūti dve dhātuyo omattā honti mandā, itarā dve adhimattā honti balavatiyo; tathā sannikkhepanasannirujjhanesu tattha uddharaṇe pavattā rūpārūpadhammā atiharaṇaṃ na pāpuṇanti; tathā atiharaṇe pavattā vītiaraṇaṃ, vītiaraṇe pavattā vossajjanaṃ, vossajjane pavattā sannikkhepanaṃ, sannikkhepane pavattā sannirujjanaṃ na pāpuṇanti; tattha tattheva pabbāṃ pabbāṃ sandhi sandhi odhi odhi hutvā tattakapāle pakkhittatilaṃ viya paṭapaṭāyanta bhijjanti. Tattha ko eko abhikkamati? Kassa vā ekassa abhikkamanaṃ? Paramatthato hi dhātūnaṃyeva gamanaṃ, dhātūnaṃ ṭhānaṃ, dhātūnaṃ nisajjā, dhātūnaṃ sayanaṃ, tasmiṃ tasmiñhi koṭṭhāse saddhiṃ rūpehi -

Aññaṃ uppajjate cittaṃ, aññaṃ cittaṃ nirujjhati;
Avīcimanusambandho, nadīsotova vattatīti.

Evaṃ abhikkamādīsu asammuyhanaṃ asammohasampajaññaṃ nāmāti.

Niṭṭhito abhikkante paṭikkante sampajānakārī hotītipadassa attho.

Ālokite vilokiteti ettha pana ālokitaṃ nāma purato pekkhanaṃ, vilokitaṃ nāma anudisāpekkhanaṃ. Aññānīpi heṭṭhā upari pacchato pekkhanavasena olokitaullokitāpalokitāni nāma honti. Tāni idha na gahitāni. Sāruppavasena pana imāneva dve gahitāni. Iminā vā mukhena sabbānīpi tāni gahitānevāti.

Tattha ‘ālokessāmī’ti citte uppanne cittavaseneva anoloketvā atthapariggaṇhanaṃ ‘sāthakasampajaññaṃ’. Taṃ āyasmantaṃ nandaṃ kāyasakkhiṃ katvā veditabbaṃ. Vuttañhetuṃ bhagavatā -

“Sace, bhikkhave, nandassa puratthimā disā āloketabbā hoti, sabbaṃ cetasā samannāharitvā nando puratthimaṃ disaṃ āloketi - ‘evaṃ me puratthimaṃ disaṃ ālokayato na abhijjhādomanassā pāpakā akusalā dhammā anvāsavissanti’ti. Itiha sāthakasampajāno hoti. “Sace, bhikkhave, nandassa pacchimā disā, uttarā disā, dakkhinā disā, uddhaṃ, adho, anudisā anuviloketabbā hoti, sabbaṃ cetasā samannāharitvā nando anudisaṃ anuviloketi - evaṃ me anudisaṃ anuvilokayato...pe... sampajāno hoti”ti.

Apica idhāpi pubbe vuttacetiyadassanādivaseneva sāthakatā ca sappāyatā ca veditabbā.

Kammaṭṭhānassa pana avijahanameva ‘gocarasampajaññaṃ’. Tasmā khandhadhātuāyatanakammaṭṭhānikehi attano kammaṭṭhānavaseneva, kaṣiṇādikammaṭṭhānikehi vā pana kammaṭṭhānasīseneva ālokanavilokanaṃ kātappaṃ.

Abbhantare attā nāma āloketā vā viloketā vā natthi. ‘Ālokessāmī’ti pana citte uppajjamāne teneva cittaena saddhiṃ cittasamuṭṭhānā vāyodhātu viññattiṃ janayamānā uppajjati. Iti cittakiriyāvāyodhātuvipphāravasena heṭṭhimaṃ akkhidalaṃ adho sīdati, uparimaṃ uddhaṃ laṅgheti. Koci yantakena vivaranto nāma natthi. Tato cakkhuviññāṇaṃ dassanakiccaṃ sādheṇtaṃ uppajjati’ti evaṃ pajānaṃ panettha ‘asammohasampajaññaṃ’ nāma.

Apica mūlapariññāgantukatāvakālikabhāvavasena panettha asammohasampajaññaṃ veditabbaṃ. Mūlapariññāvasena tāva -

Bhavaṅgāvajjanañceva, dassanaṃ sampaṭicchanaṃ;
Santīraṇaṃ voṭṭhabbaṃ, javanaṃ bhavati sattamaṃ.

Tattha bhavaṅgaṃ upapattibhavassa aṅgakiccaṃ sādhayamānaṃ pavattati; taṃ āvattetvā kiriyamanodhātu āvajjanakiccaṃ sādhayamānā; tannirodhā cakkhuviññāṇaṃ dassanakiccaṃ sādhayamānaṃ; tannirodhā vipākamanodhātu sampaṭicchana-kiccaṃ sādhayamānā; tannirodhā vipākamanoviññāṇadhātu santīraṇakiccaṃ sādhayamānā; tannirodhā kiriyamanoviññāṇadhātu voṭṭhabbanakiccaṃ sādhayamānā; tannirodhā sattakkhattuṃ javanaṃ javati. Tattha paṭhamajavanepi ‘ayaṃ itthī, ayaṃ puriso’ti rajjanadussanamuyhanavasena ālokitavilokitaṃ na hoti; dutiyajavanepi...pe... sattamajavanepi. Etesu pana, yuddhamaṇḍale yodhesu viya, heṭṭhupariyavasena bhijjivā patitesu ‘ayaṃ itthī, ayaṃ puriso’ti rajjanādivasena ālokitavilokitaṃ hoti. Evaṃ tāvettha ‘mūlapariññāvasena’ asammohasampajaññaṃ veditabbaṃ.

Cakkhudvāre pana rūpe āpāthagate bhavaṅgacalanato uddhaṃ sakasakakiccanipphādanavasena āvajjanādīsu uppajjivā niruddhesu avasāne javanaṃ uppajjati. Taṃ pubbe uppannānaṃ āvajjanādīnaṃ gehabhūte cakkhudvāre āgantukapuriso viya hoti. Tassa yathā paragehe kiñci yācituṃ pavitṭhassa āgantukapurisassa gehasāmikesupi tuṇhīmāsinesu āṇākaraṇaṃ na yuttaṃ, evaṃ

āvajjanādīnaṃ gehabhūte cakkhuvāre āvajjanādīsūpi arajjantesu adussantesu amuyhantesu ca rajjanadussanamuyhanaṃ ayuttanti. Evaṃ ‘āgantukabhāvavasena’ asammohasampajaññaṃ veditabbaṃ.

Yāni panetāni cakkhuvāre voṭṭhabbanapariyosānāni cittāni uppajjanti, tāni saddhiṃ sampayuttadhammehi tattha tattheva bhijjanti, aññaṃaññaṃ na passantīti ittarāni tāvakālikāni honti. Tattha yathā ekasmiṃ ghare sabbesu mānusakesu matesu avasesassa ekakassa taṅkhaṇaṃyeva maraṇadhammassa na yuttā naccagītādīsū abhirati nāma, evameva ekadvāre sasampayuttesu āvajjanādīsū tattha tattheva matesu avasesassa taṅkhaṇaṃññeva maraṇadhammassa javanassāpi rajjanadussanamuyhanavasena abhirati nāma na yuttāti. Evaṃ ‘tāvakālikabhāvavasena’ asammohasampajaññaṃ veditabbaṃ.

Apica khandhāyatanadhātupaccayapaccavekkhaṇavasena petaṃ veditabbaṃ. Ettha hi cakkhu ceva rūpāni ca rūpakkhando, dassanaṃ viññāṇakkhandho, taṃsāmpayuttā vedanā vedanākkhandho, saññā saññākkhandho, phassādikā saṅkhārakkhandho. Evametesāṃ pañcannaṃ khandhānaṃ samavāye ālokanavilokanaṃ paññāyati. Tattha ko eko āloketi? Ko viloketi?

Tathā cakkhu cakkhāyatanam, rūpaṃ rūpāyatanam, dassanaṃ manāyatanam, vedanādayo taṃsāmpayuttā dhammā dhammāyatanam. Evametesāṃ catunnaṃ āyatanānaṃ samavāye ālokanavilokanaṃ paññāyati. Tattha ko eko āloketi? Ko viloketi?

Tathā cakkhu cakkhudhātu, rūpaṃ rūpadhātu, dassanaṃ cakkhuviññādhātu, taṃsāmpayuttā vedanādayo dhammā dhammadhātu. Evametāsaṃ catunnaṃ dhātūnaṃ samavāye ālokanavilokanaṃ paññāyati. Tattha ko eko āloketi? Ko viloketi?

Tathā cakkhu nissayapaccayo, rūpaṃ ārammaṇapaccayo, āvajjanaṃ anantarasamanantaraanantarūpanissayanatthivigatapaccayo, āloko upanissayapaccayo, vedanādayo saḥajātādipaccayā. Evametesāṃ paccayānaṃ samavāye ālokanavilokanaṃ paññāyati. Tattha ko eko āloketi? Ko viloketīti? Evamettha khandhāyatanadhātupaccayapaccavekkhaṇavasena pi asammohasampajaññaṃ veditabbaṃ.

Samiñjite pasāriteti pabbānaṃ samiñjanapasāraṇe. Tattha cittavaseneva samiñjanapasāraṇaṃ akatvā hatthapādānaṃ samiñjanapasāraṇapaccayā atthānatthaṃ pariggahetvā tattha atthapariggaṇhanaṃ ‘sāthakasampajaññaṃ’. Tattha hatthapāde aticiraṃ samiñjitvā vā pasāretvā eva vā tṭhassa khaṇe khaṇe vedanā uppajjanti, cittaṃ ekaggataṃ na labhati, kammaṭṭhānaṃ paripatati, visesaṃ nādhigacchati; kāle samiñjantassa kāle pasārentassa pana tā vedanā nuppajjanti, cittaṃ ekaggaṃ hoti, kammaṭṭhānaṃ phātiṃ gacchati, visesamadhigacchatīti. Evaṃ ‘atthānatthapariggaṇhanaṃ’ veditabbaṃ.

Atthe pana satipi sappāyāsappāyaṃ pariggahetvā sappāyapariggaṇhanaṃ ‘sappāyasampajaññaṃ’.

Tatrāyaṃ nayo - mahācetiyaṅgaṇe kira daharabhikkhū sajjhāyaṃ gaṇhanti. Tesāṃ piṭṭhipasse daharabhikkhuniyo dhammaṃ suṇanti. Tatreko daharo hatthaṃ pasārento kāyasaṃsaggaṃ patvā teneva kāraṇena gihī jāto. Aparo bhikkhu pādaṃ pasārento aggimhi pasāresi. Atṭhiṃ āhacca pādo jhāyi. Aparo bhikkhu vammike pasāresi. So āsivisena daṭṭho. Aparo bhikkhu cīvarakuṭidaṇḍake pasāresi. Taṃ

maṇisappo ḍaṃsi. Tasmā evarūpe asappāye apasāretvā sappāye pasāretabbaṃ. Idamettha sappāyasampajaññaṃ.

‘Gocarasampajaññaṃ’ pana mahātheravattunā dīpetabbaṃ - mahāthero kira divāṭṭhāne nisinno antevāsikehi saddhiṃ kathayamāno sahasā hatthaṃ samiñjitvā puna yathāṭṭhāne ṭhapetvā saṇikaṃ samiñjesi. Taṃ antevāsikā pucchimṣu - “kasmā, bhante, sahasā hatthaṃ samiñjitvā puna yathāṭṭhāne ṭhapetvā saṇikaṃ samiñjitthā”ti? “Yato paṭṭhāya mayā, āvuso, kammaṭṭhānaṃ manasikātuṃ āraddho, na me kammaṭṭhānaṃ muñcitvā hattho samiñjitapubbo. Idāni pana me tumhehi saddhiṃ kathayamānena kammaṭṭhānaṃ muñcitvā samiñjito. Tasmā puna yathāṭṭhāne ṭhapetvā samiñjesi”nti. “Sādhu, bhante, bhikkhunā nāma evarūpena bhavitabba”nti. Evametthāpi kammaṭṭhānāvijahanameva ‘gocarasampajañña’nti veditabbaṃ.

‘Abbhantare attā nāma koci samiñjento vā pasārento vā natthi. Vuttappakāracittakiriyāvāyodhātuvipphārena pana, suttākaḍḍhanavasena dāruyantassa hatthapādacalanaṃ viya, samiñjanapasāraṇaṃ hoti’ti parijānaṃ panettha ‘asammohasampajañña’nti veditabbaṃ.

Saṅghātipattacīvaradhāraṇeti ettha saṅghāticīvarānaṃ nivāsanapārūpanavasena pattassa bhikkhāpaṭiggahaṇādivasena paribhogo ‘dhāraṇaṃ’ nāma. Tattha saṅghāticīvaradhāraṇe tāva nivāsetvā pārūpitvā ca piṇḍāya carato “āmisalābho sītassa paṭighātāyā”tiādinā nayena bhagavatā vuttappakāroyeva ca attho ‘attho’ nāma. Tassa vasena ‘sātthakasampajaññaṃ’ veditabbaṃ.

Uṇhapakatikassa pana dubbalassa ca cīvaraṃ sukhumaṃ sappāyaṃ, sītālukassa ghaṇaṃ dupaṭṭaṃ; viparītaṃ asappāyaṃ. Yassa kassaci jiṇṇaṃ asappāyameva. Aggaḷādīdānena hissa taṃ palibodhakaraṃ hoti. Tathā paṭṭuṇṇadukūlādibhedaṃ corānaṃ lobhaniyacīvaraṃ. Tādisañhi araññe ekakassa nivāsantarāyakaraṃ jīvitantarāyakarañcāpi hoti. Nippariyāyena pana yaṃ nimittakammādimicchājīvavasena uppannaṃ, yañcassa sevamānassa akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti, taṃ asappāyaṃ; viparītaṃ sappāyaṃ. Tassa vasenettha ‘sappāyasampajaññaṃ’ kammaṭṭhānāvijahanavaseneva ca ‘gocarasampajaññaṃ’ veditabbaṃ.

Abbhantare attā nāma koci cīvaraṃ pārūpanto natthi. Vuttappakāracittakiriyāvāyodhātuvipphāreneva pana cīvarapārūpanaṃ hoti. Tattha cīvarampi acetanaṃ, kāyopi acetano. Cīvaraṃ na jānāti - ‘mayā kāyo pārūpito’ti, kāyopi na jānāti - ‘ahaṃ cīvarena pārūpito’ti. Dhātuyova dhātusamūhaṃ paṭicchādenti, paṭapilotikāya potthakarūpapaṭicchādane viya. Tasmā neva sundaraṃ cīvaraṃ labhitvā somanassaṃ kātābbaṃ, na asundaraṃ labhitvā domanassaṃ. Nāgavammikacetiyaṃ rukkhaḍḍisu hi keci mālāgandhadhūpavatthādīhi sakkāraṃ karonti, keci gūthamuttakaddamaṇḍasatthappahārādīhi asakkāraṃ. Na tehi nāgavammikarukkhaḍḍayo somanassaṃ vā domanassaṃ vā karonti. Evameva neva sundaraṃ cīvaraṃ labhitvā somanassaṃ kātābbaṃ, na asundaraṃ labhitvā domanassanti. Evaṃ pavattapaṭisaṅkhānavasenettha ‘asammohasampajaññaṃ’ veditabbaṃ.

Pattadhāraṇepi pattaṃ sahasāva aggahetvā ‘imaṃ gahetvā piṇḍāya caramāno bhikkhaṃ labhissāmī’ti evaṃ pattaḡgahaṇapaccayā paṭilabhitabbaatthavasena ‘sāthakasampajaññaṃ’ veditabbaṃ. Kisadubbalasarīssa pana garupatto asappāyo; yassa kassaci catupaṇcagaṇṭhikāhato dubbisodhanīyo asappāyova. Duddhotapatto hi na vaṭṭati; taṃ dhovantasseva cassa palibodho hoti. Maṇivaṇṇapatto pana lobhanīyova cīvare vuttanayeneva asappāyo. Nimittakammādivasena pana laddho, yañcassa sevamānassa akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti, ayaṃ ekantāsappāyova viparīto sappāyo. Tassa vasenettha ‘sappāyasampajaññaṃ’ kammaṭṭhānāvijahanavaseneva ‘gocarasampajaññaṃ’ veditabbaṃ.

Abbhantare attā nāma koci pattaṃ gaṇhanto natthi. Vuttappakāracittakiriyāvāyodhātuvipphāravaseneva pana pattaḡgahaṇaṃ nāma hoti. Tattha pattopi acetano, hatthāpi acetanā. Patto na jānāti - ‘ahaṃ hatthehi gahito’ti. Hatthāpi na jānanti - ‘patto amhehi gahito’ti. Dhātuyova dhātusamūhaṃ gaṇhanti, saṇḍāsena aggivaṇṇapattagahaṇe viyāti. Evaṃ pavattapaṭisaṅkhānavasenettha ‘asammohasampajaññaṃ’ veditabbaṃ.

Apica yathā chinnaḥatthapāde vaṇamukhehi paggharitaḡḡbalohitakimikule nīlamakkhikasamparikīṇṇe anāthasālāyaṃ anāthamanusse disvā dayālukā purisā tesam vaṇabandhapaṭṭaḡaḡakāni ceva kapālādīhi ca bhesajjāni upanāmenti. Tattha ḡaḡakānipi kesañci saṇhāni kesañci thūlāni pāpuṇanti. Bhesajjakapālakānipi kesañci susaṇṭhānāni kesañci dussaṇṭhānāni pāpuṇanti. Na te tattha sumanā vā honti dummanā vā. Vaṇapaṭicchādanamatteneva hi ḡaḡakena, bhesajjapariggahaṇamatteneva ca kapālakena tesam attho. Evameva yo bhikkhu vaṇaḡaḡakaṃ viya cīvaram, bhesajjakapālakaṃ viya ca pattaṃ, kapāle bhesajjamiva ca patte laddhabhikkhaṃ sallakkheti - ayaṃ saṅghāṭipattacīvaradhāraṇe asammohasampajaññaṇa uttamasampajānakārīti veditabbo.

Asitādīsū asiteti piṇḍapātādibhojane. Pīteti yāguādipāne. Khāyiteti piṭṭhakhajjakādikhādane. Sāyiteti madhuphāṇitādisāyane. Tattha “neva davāyā”tiādīnā nayena vutto aṭṭhavidhopi attho ‘attho’ nāma. Tassa vasena ‘sāthakasampajaññaṃ’ veditabbaṃ.

Lūkhapaṇītatittamadhurādīsū pana yena bhojanena yassa aphāsu hoti, taṃ tassa asappāyaṃ. Yaṃ pana nimittakammādivasena paṭiladdhaṃ, yañcassa bhuñjato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti, taṃ ekantaṃ asappāyameva; viparītaṃ sappāyaṃ. Tassa vasenettha ‘sappāyasampajaññaṃ’ kammaṭṭhānāvijahanavaseneva ca ‘gocarasampajaññaṃ’ veditabbaṃ.

Abbhantare attā nāma koci bhuñjako natthi. Vuttappakāracittakiriyāvāyodhātuvipphāreneva pana pattapaṭiggahaṇaṃ nāma hoti. Cittakiriyāvāyodhātuvipphāreneva hatthassa patte otāraṇaṃ nāma hoti. Cittakiriyāvāyodhātuvipphāreneva ālopakaraṇaṃ, ālopauddharaṇaṃ, mukhavivaraṇaṇca hoti. Na koci kuñcikāya, na yantakena hanukaṭṭhiṃ vivarati. Cittakiriyāvāyodhātuvipphāreneva ālopassa mukhe ṭhapanam, uparidantānaṃ musalakiccasādhanaṃ, heṭṭhādantānaṃ udukkhalakiccasādhanaṃ, jivhāya hatthakiccasādhanaṇca hoti. Iti naṃ tattha aggajivhāya tanukakheḡo mūlajivhāya bahalakheḡo makkheti. Taṃ heṭṭhādantaudukkhale jivhāhatthaparivattitaṃ kheḡaudakatemitam uparidantamusalasañcuṇṇitam koci kaṭacchunā vā dabbīyā vā anto pavesento nāma natthi; vāyodhātuyāva pavisati. Pavittṭhaṃ pavittṭhaṃ koci

palālasanthāraṃ katvā dhārento nāma natthi; vāyodhātuvaseneva tiṭṭhati. Ṭhitam ṭhitaṃ koci uddhanaṃ katvā aggim jāletvā pacanto nāma natthi; tejodhātuyāva paccati. Pakkaṃ pakkaṃ koci daṇḍakena vā yaṭṭhiyā vā bahi nīhārako nāma natthi; vāyodhātuyeva nīharati. Iti vāyodhātu atiharati ca vītiharati ca dhāreti ca parivatteti ca sañcuṇṇeti ca visoseti ca nīharati ca. Pathavīdhātu dhāreti ca parivatteti ca sañcuṇṇeti ca visoseti ca nīharati ca. Āpodhātu sineheti ca allattañca anupāleti. Tejodhātu antopaviṭṭhaṃ paripāceti. Ākāsadhātu añjaso hoti. Viññāṇadhātu tattha tattha sammāpayogamanvāya ābhujatīti. Evaṃ pavattapaṭisaṅkhānavasenettha ‘asammohasampajaññaṃ’ veditabbaṃ.

Apica gamanato, pariyesanato, paribhogato, āsayato, nidhānato, aparipakkato, paripakkato, phalato, nissandanato, sammakkhanatoti evaṃ dasavidhapaṭikūlabhāvapaccavekkhaṇatopettha ‘asammohasampajaññaṃ’ veditabbaṃ. Vitthārakathā panettha visuddhimagge āhārapaṭikūlasaññānidhesato gahetabbā.

Uccārapassāvakammeti uccārassa ca passāvassa ca karaṇe. Tattha pakkakāle uccārapassāvaṃ akarontassa sakalasarīrato sedā muccanti, akkhīni bhamanti, cittaṃ na ekaggaṃ hoti, aññe ca rogā uppajjanti; karontassa pana sabbaṃ taṃ na hotīti ayamettha attho. Tassa vasena ‘sāttakāsampajaññaṃ’ veditabbaṃ.

Aṭṭhāne uccārapassāvaṃ karontassa pana āpatti hoti, ayaso vaḍḍhati, jīvitantarāyo hoti; patirūpe ṭhāne karontassa sabbaṃ taṃ na hotīti idamettha sappāyaṃ. Tassa vasena ‘sappāyasampajaññaṃ’ kammaṭṭhānāvijahanavaseneva ca ‘gocarasampajaññaṃ’ veditabbaṃ.

Abbhantare attā nāma koci uccārapassāvakammaṃ karonto natthi. Cittakiriyāvāyodhātuvipphāreneva pana uccārapassāvakammaṃ hoti. Yathā pana pakke gaṇḍe gaṇḍabhedena pubbalohitaṃ akāmatāya nikkhamati, yathā ca atibharitā udakabhājanā udakaṃ akāmatāya nikkhamati, evaṃ pakkāsayamuttavattāṃsu sannicitā uccārapassāvā vāyuvegasamuppīḷitā akāmatāyapi nikkhamanti. So panāyaṃ evaṃ nikkhamanto uccārapassāvo neva tassa bhikkhuno attano hoti na parassa; kevalaṃ pana sarīranissandova hoti. Yathā kiṃ? Yathā udakatumbhato purāṇaudakaṃ chaḍḍentassa neva taṃ attano hoti na paresaṃ, kevalaṃ paṭijagganamattameva hoti, evanti. Evaṃ pavattapaṭisaṅkhānavasenettha ‘asammohasampajaññaṃ’ veditabbaṃ.

Gatādīsu gateti gamane. Ṭhiteti ṭhāne. Nisinni nisajjāya. Sutteti sayane. Tattha abhikkantādīsu vuttanayeneva sampajānakāritā veditabbā.

Ayaṃ panettha aparopi nayo - eko hi bhikkhu gacchanto aññaṃ cintento aññaṃ vitakkento gacchati. Eko kammaṭṭhānaṃ avissajjetvāva gacchati. Tathā eko bhikkhu tiṭṭhanto, nisīdanto, sayanto aññaṃ cintento aññaṃ vitakkento sayati. Eko kammaṭṭhānaṃ avissajjetvāva sayati.

Ettakena pana na pākāṭaṃ hotīti caṅkamaṇa dīpayimsu. Yo hi bhikkhu caṅkamaṇaṃ otarivā caṅkamaṇakoṭiyaṃ ṭhito pariggaṇhāti; ‘pācīnacaṅkamaṇakoṭiyaṃ pavattā rūpārūpadhammā pacchimacaṅkamaṇakoṭiṃ appatvā ettheva niruddhā, pacchimacaṅkamaṇakoṭiyaṃ pavattāpi pācīnacaṅkamaṇakoṭiṃ appatvā ettheva niruddhā, caṅkamaṇavemajjhe pavattā ubho koṭiyo appatvā ettheva niruddhā, caṅkamaṇe pavattā rūpārūpadhammā ṭhānaṃ appatvā ettheva niruddhā, ṭhāne

pavattā nisajjaṃ, nisajjāya pavattā sayanaṃ appatvā ettheva niruddhā'ti evaṃ pariggaṇhanto pariggaṇhantoyeva bhavaṅgaṃ otāreti; uṭṭhahanto kammaṭṭhānaṃ gahetvāva uṭṭhāti - ayaṃ bhikkhu gatādīsu sampajānakārī nāma hotīti.

Evaṃ pana sutte kammaṭṭhānaṃ avibhūtaṃ hoti. Kammaṭṭhānaṃ avibhūtaṃ na kātabbaṃ. Tasmā yo bhikkhu yāva sakkoti tāva caṅkamitvā ṭhatvā nisīditvā sayamāno evaṃ pariggahetvā sayati - 'kāyo acetano, mañco acetano. Kāyo na jānāti - ahaṃ mañce sayitoti. Mañcopi na jānāti - mayi kāyo sayitoti. Acetano kāyo acetane mañce sayito'ti. Evaṃ pariggaṇhanto pariggaṇhantoyeva cittaṃ bhavaṅgaṃ otāreti, pabujjhamāno kammaṭṭhānaṃ gahetvāva pabujjhati. Ayaṃ sutte sampajānakārī nāma hotīti.

Jāgariteti jāgaraṇe. Tattha 'kiriyaṃmayapavattassa appavattiyā sati jāgaritaṃ nāma na hoti; kiriyaṃmayapavattavaḷaṇṇe pavattante jāgaritaṃ nāma hotī'ti pariggaṇhanto bhikkhu jāgarite sampajānakārī nāma hoti. Apica rattindivaṃ cha koṭṭhāse katvā pañca koṭṭhāse jaggantopi jāgarite sampajānakārī nāma hoti.

Bhāsiteti kathane. Tattha 'upādārūpassa saddāyatanassa appavatte sati bhāsitaṃ nāma na hoti; tasmīṃ pavattante hotī'ti pariggāhako bhikkhu bhāsitaṃ sampajānakārī nāma hoti. Vimuttāyatanasīsenā dhammaṃ desentopi bāṭṭimsa tiracchānakathā pahāya dasakathāvatthunissitaṃ kathaṃ kathentopi bhāsitaṃ sampajānakārī nāma hoti.

Tuṇhībhāveti akathane. Tattha 'upādārūpassa saddāyatanassa pavattiyaṃ sati tuṇhībhāvo nāma natthi; appavattiyaṃ hotī'ti pariggāhako bhikkhu tuṇhībhāve sampajānakārī nāma hoti. Aṭṭhatimsāya ārammaṇesu cittaruciyaṃ kammaṭṭhānaṃ gahetvā nisinnopi dutiyajjhānaṃ samāpannopi tuṇhībhāve sampajānakārīyeva nāma hoti.

Ettha ca eko iriyāpatho dvīsu ṭhānesu āgato. So heṭṭhā abhikkante paṭikkanteti ettha bhikkhācāragāmaṃ gacchato ca āgacchato ca addhānagamanavasena kathito. Gate ṭhite nisinneti ettha vihare cuṇṇikapāduddhāriyāpathavasena kathitoti veditabbo.

524. Tattha katamā satītiādi sabbaṃ uttānatthameva.

526. So vivittanti iminā kiṃ dasseti? Etassa bhikkhuno upāsanaṭṭhānaṃ yogapathaṃ sappāyasenāsaṇaṃ dasseti. Yassa hi abbhantare ettakā guṇā atthi, tassa anucchaviko araṇṇavāso. Yassa panete natthi, tassa ananucchaviko. Evarūpassa hi araṇṇavāso kāḷamakkāṭaaccchataracchadīpimigādīnaṃ aṭavivāsasadiṣṭhoti. Kasmā? Icchāya ṭhatvā pavitṭhattā. Tassa hi araṇṇavāsamūlako koci attho natthi; araṇṇavāsañceva āraṇṇake ca dūseti; sāsane appasādaṃ uppādeti. Yassa pana abbhantare ettakā guṇā atthi, tasseeva so anucchaviko. So hi araṇṇavāsaṃ nissāya vipassanaṃ paṭṭhapetvā arahattaṃ gaṇhitvā parinibbāti, sakalaaraṇṇavāsaṃ upasobhethi, āraṇṇikānaṃ sīsaṃ dhovati, sakalasāsaṇaṃ pasāreti. Tasmā satthā evarūpassa bhikkhuno upāsanaṭṭhānaṃ yogapathaṃ sappāyasenāsaṇaṃ dassento so vivittaṃ senāsaṇaṃ bhajatiādimāha. Tattha vivittanti suññaṃ appasaddaṃ appanigghosaṃ. Etameva hi atthaṃ dassetuṃ tañca anākiṇṇantiādi vuttaṃ. Tattha anākiṇṇanti asaṅkiṇṇaṃ asambādhaṃ. Tattha yassa senāsaṇassa sāmantaṃ gāvutampi aḍḍhayaḍḍhayaṇampi pabbatagahanaṃ vanagahanaṃ nadīgahanaṃ hoti, na koci avelāya upasaṅkamituṃ sakkoti - idaṃ santikepi anākiṇṇaṃ nāma. Yaṃ pana aḍḍhayaḍḍhayaṇikaṃ vā yojanikaṃ vā hoti - idaṃ dūratāya eva anākiṇṇaṃ nāma hoti.

527. Seti ceva āsati ca etthāti senāsanam. Tassa pabhedam dassetum mañco pīṭhantiādi vuttam. Tattha mañcoti cattāro mañcā - masārako, bundikābaddho, kulīrapādako, āhaccapādakoti. Tathā pīṭham. Bhisīti pañca bhisīyo - uñṇābhisi, colābhisi, vākabhisi, tiṇabhisi, paṇṇabhisīti. Bimbohananti sīsūpadhānam vuttam. Tam vitthārato vidatthacaturaṅgulaṃ vaṭṭati, dīghato mañcavitthārappamāṇam. Vihāroti samantā parihārapatham antoyeva rattitṭhānadivāṭṭhānāni dassetvā katasenāsanam. Aḍḍhayogoti supaṇṇavaṅkageham. Pāsādoti dve kaṇṇikāni gahetvā kato dīghapāsādo. Aṭṭoti paṭirājādipaṭibāhanattham itṭhakāhi kato bahalabhittiko catupañcabhūmiko patissayaviseso. Māloti bhojanasālasadiso maṇḍalamālo; vinayaṭṭhakathāyaṃ pana ekakūṭasaṅgahito caturassapāsādoti vuttam. Leṇanti pabbatam khaṇitvā vā pabbhārassa appahonakaṭṭhāne kuṭṭam utṭhāpetvā vā katasenāsanam. Guhāti bhūmidari vā yattha rattindivam dīpaṃ laddhum vaṭṭati, pabbataguhā vā bhūmiguḥā vā. Rukkhamūlanti rukkhassa heṭṭhā parikkhittam vā aparikkhittam vā. Veḷugumboti veḷugaccho. Yattha vā pana bhikkhū paṭikkamantīti ṭhapetvā vā etāni mañcādīni yattha bhikkhū sannipatanti, yaṃ tesam sannipātārahaṭṭhānam, sabbametam senāsanam.

528. Bhajatīti upeti. Sambhajatīti tattha abhirativasena anukkaṇṭhito suṭṭhu upeti. Sevatīti nivāsanavasena sevati nisevatīti anukkaṇṭhamāno sannisito hutvā sevati. Saṃsevatīti senāsanavattam sampādentō sammā sevati.

529. Idāni yaṃ tam vivittanti vuttam, tassa pabhedam dassetum araññaṃ rukkhāmūlantiādi āraddham. Tattha araññaṇṇanti vinayapariyāyena tāva “ṭhapetvā gāmañca gāmūpacārañca avasesam arañña”nti āgataṃ. Suttantapariyāyena ārañṇikaṃ bhikkhum sandhāya “ārañṇakam nāma senāsanam pañcadhanusatikapacchima”nti āgataṃ. Vinayasuttantā pana ubhopi pariyāyadesanā nāma. Abhidhammo nipariyāyadesanāti abhidhammapariyāyena araññaṃ dassetum nikkhamitvā bahi indakhīlāti vuttam; indakhīlato bahi nikkhamitvāti attho.

530. Rukkhamūlādīnam pakatiyā ca suviññeyyabhāvato rukkhāmūlaṃyeva rukkhāmūlantiādi vuttam. Apicettha rukkhāmūlanti yaṃkiñci sītaccāyāṃ vivittam rukkhāmūlaṃ. Pabbatanti selam. Tattha hi udakasoṇḍisu udakakiccaṃ katvā sītāya rukkhacchāyāya nisinnassa nānādisāsu khāyamānāsu sītena vātena bījīyamānassa cittaṃ ekaggaṃ hoti. Kandaranti kaṃ vuccati udakaṃ, tena daritam udakena bhinnam pabbatappadesam; yaṃ nitumbantipi nadīkuñjantipi vadanti. Tattha hi rajatapaṭṭasadisā vālikā honti, matthake maṇivittānam viya vanagahanam, maṇikkhandhasadisam udakaṃ sandati. Evarūpaṃ kandaram oruyha pāṇīyaṃ pivitvā gattāni sītam katvā vālikaṃ ussāpetvā paṃsukūlacīvaraṃ pañṇāpetvā nisinnassa samaṇadhammaṃ karoto cittaṃ ekaggaṃ hoti. Giriguhanti dvinnam pabbatānam antaram, ekasmiṃyeva vā umaṅgasadisam mahāvivaram. Susānalakkhaṇam visuddhimagge vuttam.

531. Vanapatthanti gāmantam atikkamitvā manussānam anupacāraṭṭhānam, yattha na kasanti na vapanti. Tenevassa niddese “vanapatthanti dūrānametaṃ senāsanānam adhivacana”ntiādi vuttam. Yasmā vā rukkhāmūlādīsu idamevekaṃ bhājetvā dassitam, tasmāssa nikkhepapaṭipāṭiyā niddesaṃ akatvā sabbapariyante niddeso katoti veditabbo. Abbhokāsanti acchannaṃ. Ākaṅkhamāno panettha cīvarakuṭim katvā vasati. Palālapuñjanti palālarāsi. Mahāpalālapuñjato hi palālam nikkadḍhitvā pabbhāraleṇasadise ālaye karonti, gacchagumbādīnampi upari palālam pakkhipitvā heṭṭhā nisinnā samaṇadhammaṃ karonti; tam sandhāyetam vuttam.

Vanapatthaniddese salomahaṃsānanti yattha pavitṭhassa lomahaṃso uppajjati; evarūpānaṃ bhīsanakasenāsanānaṃ. Pariyantānanti dūrabhāvena pariyante ṭhitānaṃ. Na manussūpacārānanti kasanavapanavasena manussehi upacaritabbānaṃ vanantaṃ atikkamitvā ṭhitānaṃ. Durabhisambhavānanti aladdhavivekassādehi abhibhuyya vasitūnaṃ nasakkuṇeyyānaṃ.

532. Appasaddādiniddese appasaddanti vacanasaddena appasaddaṃ.

533. Appanigghosanti nagaranigghosasaddena appanigghosaṃ. Yasmā pana ubhayampetaṃ saddaṭṭhena ekaṃ, tasmāssa niddese “yadeva taṃ appasaddaṃ tadeva taṃ appanigghosa”nti vuttaṃ. Vijanavātanti anusañcaraṇajanassa sarīravātena virahitaṃ. Vijanavādantipi pāṭho; antojanavādena virahitanti attho. Yasmā pana yaṃ appanigghosaṃ, tadeva janasañcaraṇena ca janavādena ca virahitaṃ hoti, tasmāssa niddese “yadeva taṃ appanigghosaṃ tadeva taṃ vijanavāta”nti vuttaṃ. Manussarāhaseyyakanti manussānaṃ rahassakiriyaṭṭhāniyaṃ. Yasmā pana taṃ janasañcaraṇarahitaṃ hoti, tenassa niddese “yadeva taṃ vijanavātaṃ tadeva taṃ manussarāhaseyyaka”nti vuttaṃ. Paṭisallānasārūppanti vivekānurūpaṃ. Yasmā pana taṃ niyameneva manussarāhaseyyakaṃ hoti, tasmāssa niddese “yadeva taṃ manussarāhaseyyakaṃ tadeva taṃ paṭisallānasārūppa”nti vuttaṃ.

534. Araññagatādiniddese araññaṃ vuttameva. Tathā rukkhamaṃ. Avasesaṃ pana sabbampi senāsanaṃ suññāgārena saṅgahitaṃ.

535. Pallaṅkaṃ ābhujitvāti samantato ūrubaddhāsanaṃ bandhitvā. Ujumaṃ kāyaṃ paṇidhāyāti uparimaṃ sarīraṃ ujumaṃ ṭhapetvā aṭṭhārasa piṭṭhikaṇṭake koṭiyā koṭiṃ paṭipādetvā. Evañhi nisinnassa cammamamaṃsanhārūni na paṇamanti. Athassa yā tesamaṃ paṇamanapaccayā khaṇe khaṇe vedanā uppajjeyyumaṃ, tā nuppajjanti. Tāsu na uppajjamānāsu cittaṃ ekaggaṃ hoti, kammaṭṭhānaṃ na paripatati, vuḍḍhiṃ phātiṃ upagacchati.

536. Ujuko hoti kāyo ṭhito paṇihitoti idampi hi imamevatthaṃ sandhāya vuttaṃ.

537. Parimukhaṃ satiṃ upaṭṭhapetvāti kammaṭṭhānābhimukhaṃ satiṃ ṭhapayitvā, mukhasamīpe vā katvāti attho. Teneva vuttaṃ “ayaṃ sati upaṭṭhitā hoti sūpaṭṭhitā nāsikagge vā mukhanimitte vā”ti. Mukhanimittanti cettha uttarotṭhassa vemajjhappadeso daṭṭhabbo, yattha nāsikavāto paṭihaññati; atha vā parīti pariggahaṭṭho, mukhanti niyyānaṭṭho, satīti upaṭṭhānaṭṭho; tena vuccati “parimukhaṃ sati”nti evamaṃ paṭisambhidāyaṃ vuttanayenapettha attho daṭṭhabbo. Tatrāyaṃ saṅkhepo “pariggahitaniyyānaṃ satiṃ katvā”ti.

538. Abhijjhāniddeso uttānatthoyeva. Ayaṃ panettha saṅkhepavaṇṇanā - abhijjhaṃ loke pahāyāti lujjanapalujjanaṭṭhena pañcupādānakkhandhā loko. Tasmā pañcasu upādānakkhandhesu rāgaṃ pahāya kāmaccandaṃ vikkhambhetvāti ayamettha attho.

539. Vigatābhijjhenāti vikkhambhanavasena pahīnattā vigatābhijjhena, na cakkhuvīññāṇasadisenāti attho.

541. Abhijjhāya cittaṃ parisodhetīti abhijjhāto cittaṃ parisodheti; yathā naṃ sā muñcati ceva, muñcitvā ca na puna gaṇhāti, evamaṃ karotīti attho. Niddesapadesu panassa āsevanto sodheti, bhāvento visodheti, bahulīkaronto parisodhetīti evamattho

veditabbo. Mocetītiādīsupi eseve nayo.

542-543. Byāpādadosaṃ pahāyātiādīnampi imināva nayena attho veditabbo. Byāpajjati iminā cittaṃ pūtikummāsādayo viya pakatiṃ jahatīti byāpādo. Vikārappattiyā padussati, paraṃ vā padūseti vināsetīti padoso. Ubhayametam kodhassevādhivacanaṃ. Teneva vuttaṃ “yo byāpādo so padoso; yo padoso so byāpādo”ti. Yasmā cesa sabbasaṅgāhikavasena niddiṭṭho, tasmā “sabbapāṇabhūtahitānukampī”ti avatvā “abyāpannacitto”ti ettakameva vuttaṃ.

546. Thinaṃ cittagelaṇṇaṃ, middhaṃ cetasiḱagelaṇṇaṃ; thinaṅca middhaṅca thinamiddhaṃ. Santā hontīti ime dvepi dhammā nirodhasantatāya santā hontīti. Idaṃ sandhāyettha vacanabhedo kato.

549. Ālokasaṅgīti rattimpi divāpi diṭṭhālokasaṅgānānasamatthāya vigatanīvaraṇāya parisuddhāya saṅgāya samannāgato.

550. Sato sampajānoti satiyā ca ṇāṇena ca samannāgato. Idaṃ ubhayaṃ ālokasaṅgāya upakārakattā vuttaṃ.

553. Vigatathinamiddhatāya pana ālokasaṅgāya niddesapadesu cattattātiādīni aññaṃaññavevacanāneva. Tattha cattattāti cattakāraṇā. Sesapadesupi eseve nayo. Cattattāti idaṃ panettha sakabhāvapariḱajanavasena vuttaṃ. Vantattāti idaṃ puna anādiyanabhāvadassanavasena. Muttattāti idaṃ santatito vinimocanavasena. Pahīnattāti idaṃ muttassāpi katthaci ṭhānābhāvavasena. Paṭinissatṭhattāti idaṃ pubbe ādinnaḱpubbassa nissaggaḱdassanavasena. Paṭimuṅcato vā nissatṭhattā bhāvanābalena abhibhuyya nissatṭhattāti attho. Pahīnapaṭinissatṭhattāti yathāvikkhambhanavaseneva pahānaṃ hoti, punappunaṃ santatiṃ na ajjhāruhati, tathā paṭinissatṭhattāti. Ālokā hotīti sappabhā hoti. Nirāvaraṇatṭhena vivaṭā. Nirupakkilesatṭhena parisuddhā. Pabhassaratṭhena pariyodātā.

556. Uddhaccakukkucanti ettha uddhatākāro uddhaccaṃ, ārammaṇe anicchayatāya vatthujjhācāro kukkuccaṃ. Idhāpi “santā hontī”ti purimanayeneva vacanabhedo veditabbo.

558. Tiṇṇavicikicchoṭi vicikicchaṃ taritvā atikkamitvā ṭhito. Niddesepissa tiṇṇoti idaṃ vicikicchāya animuggabhāvadassanavasena vuttaṃ. Uttiṇṇoti idaṃ tassā atikkamadassanavasena. Nittiṇṇoti idaṃ bhāvanābalena abhibhuyya upaddave tiṇṇabhāvadassanavasena. Pāraṅgatoti nibbicikicchābhāvasaṅkhātāṃ vicikicchāpāraṃ gato. Pāraṃanuppattoti tadeva pāraṃ bhāvanānuyogena pattoti. Evamassa paṭipattiyā saphalataṃ dasseti.

559. Akathaṃkathīti ‘kathamidaṃ kathamida’nti evaṃ pavattāya kathaṃkathāya virahito. Kusalesu dhammesūti anavajjadhammesu. Na kaṅkhatīti ‘ime nu kho kusalā’ti kaṅkhaṃ na uppādeti. Na vicikicchatiṭi te dhamme sabhāvato vinicchetuṃ na kicchati, na kilamati. Akathaṃkathī hotīti ‘kathaṃ nu kho ime kusalā’ti kathaṃkathāya rahito hoti. Nikkathaṃkathī vigatakathaṃkathoti tasseeva vevacanaṃ. Vacanattho panettha kathaṃkathāto nikkhantoti nikkathaṃkatho. Vigatā kathaṃkathā assāti vigatakathaṃkatho.

562. Upakkileseti upakkilesabhūte. Te hi cittaṃ upagantvā kilissanti. Tasmā upakkilesāti vuccanti.

563. Paññāya dubbalīkaraṇeti yasmā ime nīvaraṇā uppajjamānā anuppannāya lokiyalokuttarāya paññāya uppajjitum na denti, uppannā api aṭṭha samāpattiyo pañca vā abhiññāyo upacchinditvā pāṭenti, tasmā ‘paññāya dubbalīkaraṇā’ti vuccanti. ‘Anuppannā ceva paññā na uppajjati, uppannā ca paññā nirujjhatī’ti idampi hi imamevatthaṃ sandhāya vuttaṃ. Sesamettha sabbam heṭṭhā tattha tattha pakāsitattā uttānatthameva.

564. Vivicceva kāmehītiādīsopi niddesesu yaṃ vattabbaṃ siyā, taṃ heṭṭhā cittuppādakaṇḍe rūpāvacaraniddese idheva ca tattha tattha vuttameva. Kevalaṃhi dutiyatatiyacatutthajjhānaniddesesu yathā tāni jhānāni heṭṭhā ‘tivaṅgikaṃ jhānaṃ hoti, duvaṅgikaṃ jhānaṃ hotī’ti vuttāni, evaṃ avatvā ‘‘ajjhataṃ sampasādana’’ntiādivacanato pariyāyena sampasādādīhi saddhiṃ tāni aṅgāni gahetvā ‘‘jhānanti sampasādo pītisukhaṃ cittassekaggatā’’tiādinā nayena taṃ taṃ jhānaṃ niddiṭṭhanti ayamettha viseso.

588. Yaṃ taṃ ariyā ācikkhantītipadaniddese pana kiñcāpi ‘ācikkhanti desentī’tiādīni sabbāneva aññamaññavevacanāni, evaṃ santepi ‘upekkhako satimā sukhavihārī’tiādiuddesavasena ācikkhanti, niddesavasena desenti, paṭiniddesavasena paññāpenti, tena tena pakārena atthaṃ ṭhapetvā paṭṭhapenti, tassa tassatthassa kāraṇaṃ dassentā vivaranti, byañjanavibhāgaṃ dassentā vibhajanti, nikkujjitabhāvaṃ gambhīrabhāvañca nīharitvā vā sotūnaṃ ñāṇassa patitṭhaṃ janayantā uttāniṃ karonti, sabbehipi imehi ākārehi sotūnaṃ aññāṇandhakāraṃ vidhamentā pakāsentīti evamattho daṭṭhabbo.

Samatikkamaniddesepi tattha tattha tehi tehi dhammehi vuṭṭhitattā atikkamanto, uparibhūmippattiyā vītikkanto, tato aparihānibhāvena samatikkantoti evamattho daṭṭhabbo.

Suttantabhājanīyavaṇṇanā.

2. Abhidhammabhājanīyavaṇṇanā

623. Abhidhammabhājanīye heṭṭhā cittuppādakaṇḍe āgatanayeneva tanti ṭhapitā. Tasmā tattha sabbesampi kuslavipākakiriyavasena niddiṭṭhānaṃ jhānānaṃ tattha vuttanayeneva attho veditabbo. Suddhikanavakādibhedopi sabbo tattha vuttasadisoyevāti.

Abhidhammabhājanīyavaṇṇanā.

3. Pañhāpucchakavaṇṇanā

638. Pañhāpucchake pāḷīanusāreneva jhānānaṃ kusalādibhāvo veditabbo. Ārammaṇattikesu pana tiṇṇaṃ jhānānaṃ nimittārammaṇattā parittārammaṇādibhāvena navattabbatā veditabbā. Lokuttarā panettha maggakāle phalakāle vā siyā appamañārammaṇā. Catutthaṃ jhānaṃ siyā parittārammaṇanti ettha kusalo terasa catutthajjhānāni sabbatthapādakacatutthaṃ, iddhividhacatutthaṃ, dibbasotañāṇacatutthaṃ, cetopariyañāṇacatutthaṃ, pubbenivāsañāṇacatutthaṃ, dibbacakkuñāṇacatutthaṃ, yathākammūpagañāṇacatutthaṃ, anāgataṃsañāṇacatutthaṃ, ākāsañāṇacatutthaṃ, lokuttaracatutthanti.

Tattha sabbatthapādakacatutthaṃ navattabbārammaṇameva hoti.

Iddhividhacatuttham cittavasena kāyam pariṇāmentassa adissamānena kāyena pāṭihāriyakaraṇe kāyārammaṇattā parittārammaṇam, kāyavasena cittaṃ pariṇāmentassa dissamānena kāyena pāṭihāriyam katvā brahmalokaṃ gacchantassa samāpatticittārammaṇattā mahaggatārammaṇam.

Dibbasotañāṇacatuttham saddārammaṇattā parittārammaṇam.

Cetopariyañāṇacatuttham kāmāvacaracittajānanakāle parittārammaṇam, rūpāvacarārūpāvacaracittajānanakāle mahaggatārammaṇam, lokuttaracittajānanakāle appamāṇārammaṇam. Cetopariyañāṇalābhī pana puthujjano puthujjanānaṃyeva cittaṃ jānāti, na ariyānaṃ. Sotāpanno sotāpannassa ceva puthujjanassa ca; sakadāgāmī sakadāgāmīno ceva heṭṭhimānañca dvinnam; anāgāmī anāgāmīno ceva heṭṭhimānañca tiṇṇam; khīṇāsavo sabbesampi jānāti.

Pubbenivāsañāṇacatuttham kāmāvacarakkhandhānussaraṇakāle parittārammaṇam, rūpāvacarārūpāvacarakkhandhānussaraṇakāle mahaggatārammaṇam, “atīte buddhapaccekabuddhakhīṇāsavā maggaṃ bhāvayimṣu, phalaṃ sacchikarimṣū”ti anussaraṇakāle appamāṇārammaṇam, nāmagottānussaraṇakāle navattabbārammaṇam.

Dibbacakkhuñāṇacatuttham vaṇṇārammaṇattā parittārammaṇam.

Yathākammūpagañāṇacatuttham kāmāvacarakammānussaraṇakāle parittārammaṇam, rūpāvacarārūpāvacarakammānussaraṇakāle mahaggatārammaṇam.

Anāgataṃsañāṇacatuttham anāgate kāmādhātuyā nibbattijānanakāle parittārammaṇam, rūpārūpabhavesu nibbattijānanakāle mahaggatārammaṇam, “anāgate buddhapaccekabuddhakhīṇāsavā maggaṃ bhāvēssanti, phalaṃ sacchikarissantī”ti jānanakāle appamāṇārammaṇam, “anāgate saṅkho nāma rājā bhavissatī”tiādinā nayena nāmagottānussaraṇakāle navattabbārammaṇam.

Ākāsañāṇacatuttham ākāsañāṇāyatanacatuttham navattabbārammaṇam. Viññāṇāñcāyatananevasaññānāsaññāyatanacatuttham mahaggatārammaṇam.

Lokuttaracatuttham appamāṇārammaṇam.

Kiriyatopi tesam dvādasannaṃ jhānaṃ idameva ārammaṇavidhānaṃ. Tīṇi jhānāni namaggārammaṇāti paccavekkhaṇaññaṃ vā cetopariyādiññaṃ vā maggaṃ ārammaṇam kareyya, tīṇi jhānāni tathā appavattito namaggārammaṇā, sahaajātahetuvaseṇa pana siyā maggahetukā; vīriyajetṭhikāya vā vīmaṃsājetṭhikāya vā maggabhāvanāya maggādhīpatino; chandacittajetṭhakakāle phalakāle ca navattabbā.

Catuttham jhānanti idhāpi kusalato terasasu catutthajjhānesu sabbatthapādaiddhividhadibbasotadibbacakkhuyathākammūpagañāṇacatutthañce va catubbidhañca āruppacatuttham maggārammaṇādibhāvena na vattabbam. Cetopariyapubbenivāsañāṇacatuttham pana maggārammaṇam hoti. Na vattabbam maggahetukaṃ maggādhīpatīti vā; lokuttaracatuttham maggārammaṇam na hoti; maggakāle pana sahaajātahetuvaseṇa maggahetukaṃ;

vīriyavīmaṃsājeṭṭhikāya maggabhāvanāya maggādhipati; chandacittajeṭṭhikāya ceva maggabhāvanāya phalakāle ca na vattabbaṃ. Kiriyaṭopi dvādasasu jhānesu ayameva nayo.

Tiṇi jhānāni na vattabbāti atītādīsu ekadhammampi ārabba appavattito navattabbāti veditabbā.

Catutthaṃ jhānanti kusalo terasasu catutthajjhānesu sabbatthapāḍakacatutthaṃ navattabbārammaṇameva. Iddhividhacatutthaṃ kāyavasena cittapariṇāmane samāpatticittārammaṇattā atītārammaṇaṃ; “anāgate imāni pupphāni mā milāyimsu, dīpā mā nibbāyimsu, eko aggikkhandho samuṭṭhātu, pabbato samuṭṭhātū”ti adhiṭṭhānakāle anāgatārammaṇaṃ; cittavasena kāyapariṇāmanakāle kāyārammaṇattā paccuppannārammaṇaṃ. Dibbasotaññācatutthaṃ saddārammaṇattā paccuppannārammaṇaṃ. Cetopariyaññācatutthaṃ atīte sattadivasabbhantare uppajjitvā niruddhacittajānanakāle atītārammaṇaṃ; anāgate sattadivasabbhantare uppajjanakacittajānanakāle anāgatārammaṇaṃ. “Yathā imassa bhoto manosaṅkhārā paṇihitā imassa cittassa anantarā amuṃ nāma vitakkaṃ vitakkessatīti. So bahuñcepi ādisati, tatheva taṃ hoti no aññathā”ti iminā hi suttena cetopariyaññāsseva pavatti pakāsitā.

Addhānapaccuppannasantapaccuppannavaseneva paccuppannaṃ ārabba pavattikāle paccuppannārammaṇaṃ. Vitthārakathā panettha heṭṭhāṭṭhakathākaṇḍavaṇṇanāyaṃ vuttanayeneva veditabbā.

Pubbenivāsaññācatutthaṃ atītakkhandhānussaraṇakāle atītārammaṇaṃ, nāmagottānussaraṇakāle navattabbārammaṇaṃ. Dibbacakkhuññācatutthaṃ vaṇṇārammaṇattā paccuppannārammaṇaṃ. Yathākammūpagaññācatutthaṃ atītakammameva ārammaṇaṃ karotīti atītārammaṇaṃ. Anāgataṃsaññācatutthaṃ anāgatakkhandhānussaraṇakāle anāgatārammaṇaṃ, nāmagottānussaraṇakāle navattabbārammaṇaṃ. Ākāsaññācāyatanaākiñcaññāyatanaacatutthaṃ navattabbārammaṇameva. Viññāṇaññācāyananevasaññānāsaññācāyatanaacatutthaṃ atītārammaṇameva. Lokuttaracatutthaṃ navattabbārammaṇameva. Kiriyaṭopi dvādasasu catutthajjhānesu eseva nayo.

Tiṇi jhānāni bahiddhārammaṇāti ajjhattato bahiddhābhūtaṃ nimittaṃ ārabba pavattito bahiddhārammaṇā.

Catutthaṃ jhānanti idhāpi kusalo terasasu catutthajjhānesu sabbatthapāḍakacatutthaṃ bahiddhārammaṇameva.

Iddhividhacatutthaṃ kāyavasena cittapariṇāmanepi cittavasena kāyapariṇāmanepi attanova kāyacittārammaṇattā ajjhattārammaṇaṃ; “bahiddhā hatthimpi dasseti”tiādīnā nayena pavattakāle bahiddhārammaṇaṃ.

Dibbasotaññācatutthaṃ attano kucchigatasaddārammaṇakāle ajjhattārammaṇaṃ, parassa saddārammaṇakāle bahiddhārammaṇaṃ, ubhayavasenāpi ajjhatabhiddhārammaṇaṃ.

Cetopariyaññācatutthaṃ bahiddhārammaṇameva.

Pubbenivāsaññācatutthaṃ attano khandhānussaraṇakāle ajjhattārammaṇaṃ, parassa khandhānañceva nāmagottassa ca anussaraṇakāle bahiddhārammaṇaṃ.

Dibbacakkhuññācatutthaṃ attano rūpārammaṇakāle ajjhattārammaṇaṃ, parassa

rūpārammaṇakāle bahiddhārammaṇaṃ, ubhayavasenāpi
ajjhatabhiddhārammaṇaṃ.

Yathākammūpagaññācatutthaṃ attano kammajānanakāle ajjhattārammaṇaṃ,
parassa kammajānanakāle bahiddhārammaṇaṃ, ubhayavasenāpi
ajjhatabhiddhārammaṇaṃ.

Anāgataṃsaññācatutthaṃ attano anāgate nibbattijānanakāle ajjhattārammaṇaṃ,
parassa khandhānussaraṇakāle ceva nāmagottānussaraṇakāle ca
bahiddhārammaṇaṃ, ubhayavasenāpi ajjhatabhiddhārammaṇaṃ.

Ākāsānañcāyatanacatutthaṃ bahiddhārammaṇaṃ. Ākiñcaññāyatanacatutthaṃ
navattabbārammaṇaṃ. Viññāṇañcāyatananevasaññānāsaññāyatanacatutthaṃ
ajjhattārammaṇaṃ.

Lokuttaracatutthaṃ bahiddhārammaṇameva. Kiriyaṭopi dvādasasu jhānesu ayameva
nayoti.

Imasmiṃ pana jhānavibhaṅge sammāsambuddhena suttantabhājanīyepi
lokiyalokuttaramissakāneva jhānāni kathitāni; abhidhammabhājanīyepi
pañhāpucchakepi. Tayopi hi ete nayā tebhūmakadhammamissakattā ekaparicchedā
eva. Evamayaṃ jhānavibhaṅgopi teparivaṭṭaṃ nīharitvāva bhājetvā dassitoti.

Sammohavinodaniyā vibhaṅgaṭṭhakathāya

Jhānavibhaṅgavaṇṇanā niṭṭhitā.

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Σχόλια. 3. Ο Κανόνας της ανώτερης διδασκαλίας - Σχόλια. 2. Σχόλια για το βιβλίο της ανάλυσης. 12. Ανάλυση των διαλογιστικών εκστάσεων έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org